

1. Davidt Finson, Portret van een meisje met penning op het ontzet van Bergen op Zoom in 1622, 1632. Coll. Het Noordbrabants Museum, verworven met steun van het VSB Fonds (foto Peter Cox).

Charles de Mooij

Vaders trots, Bergens glorie

Een meisjesportret door Davidt Finson, Bergen op Zoom 1632

Toeval bestaat. Zo kun je in den vreemde onverwacht iemand uit je geboorteplaats tegen het lijf lopen. Maar bijzonder is het pas wanneer die stadsgenote ruim 325 jaar ouder is dan jij, en je ondanks haar zwijgen toch achter haar naam komt. Dankzij een ketting met gouden penning die zij om haar hals draagt... Een verhaal over een schilder en een portret, over een belegering en een penning, over een trotse vader en zijn liefvallige dochter. Dit artikel beschrijft eerst de ontdekking van een zeventiende-eeuws kinderportret uit Bergen op Zoom om vervolgens uitgebreid stil te staan bij de relatief onbekende kunstenaar, de wijze waarop hij na zijn komst in de Scheldestad aansluiting vond binnen de samenleving, opdrachtgevers kreeg en wist te stijgen op de maatschappelijke ladder. Daarna wordt ingegaan op het gebruik om na de succesvolle verdediging van de stad tegen de Spaanse troepen van Parma (1588) en Spinola (1622) gouden en zilveren penningen te laten vervaardigen. Het stadsbestuur schonk deze penningen aan personen die zich verdienstelijk hadden gemaakt bij de stadsverdediging of aan hooggeplaatste gasten. Wanneer de ontvangers

2. Samuel de Swaef, Gezicht op Bergen op Zoom vanaf de Schelde (detail), 1634. Coll. Atlas van Stolk.

van deze zogeheten beloningspenningen in kaart kunnen worden gebracht, zou het in principe mogelijk zijn om de identiteit van het geportretteerde kind te achterhalen. Wie was zij en hoe zag haar leven eruit? De in dit artikel beschreven zoektocht leidt niet alleen naar de naam van het meisje, maar geeft ook een beeld van de stad waarin zij opgroeide, een Brabantse vestingstad waar rijk en arm, burger en militair, regent en kunstenaar, gereformeerd en katholiek, letterlijk en figuurlijk dicht bij elkaar leefden en werkten. Een samenleving ook, waarin status en identiteit niet onveranderlijk bleken.

Een ontdekking

In het voorjaar van 1998, tijdens een bezoek aan de 32ste Nederlandse Kunst- en Antiekbeurs die toen voor de laatste maal plaatsvond in het Turfschip te Breda, viel het oog op een zeventiende-eeuws kinderportret (afb. 1). Het was een doek met de voorstelling van een meisje in kostbare kleding en in de rechterbovenhoek de tekst *Aetatis suae 18 / Ao 1632 / D.F. Fecit*.¹ Wat het hart meteen sneller deed kloppen, was de grote ruitvormige penning waarmee het meisje was afgebeeld: dat kon namelijk niets anders zijn dan een zogeheten beloningspenning van de stad Bergen op Zoom! Deze ontdekking leidde tot de aankoop van het werk en tot uitgebreid onderzoek naar de maker, de traditie van de beloningspenningen en de identiteit van het geportretteerde meisje, dat alles tegen de achtergrond van een welvarende stad.

Het schilderij toont een nog zeer jong meisje: volgens het opschrift was de jongedame nog maar achttien maanden oud toen zij werd geportretteerd. Het blonde meisje staat op een tegelvloer, met in de linkerhand een korfje met kersen en in de rechterhand twee kersen. Hoewel we deze vruchten vaak aantreffen op kinderportretten, is de betekenis ervan niet eenduidig. Kersen refereerden al in de middeleeuwen aan de hemel, aan het paradijs en – zoals alle vruchten met rood sap – aan het bloed van Christus. Kersen, die evenals de aardbeien tot de eerste vruchten van het jaar behoren, konden echter ook verwijzen naar de lente en de groei.² Wellicht vormt de geometrische tegelvloer waarop het meisje staat afgebeeld een verwijzing naar een gedisciplineerde opvoeding, een strikte moraal en een regelmatig leven en verwijzen de kersen naar de goddelijke beloning voor een onberispelijke levenswandel, in de vorm van aardse voorspoed en hemelse zaligheid.³

Het meisje draagt een wit kanten muts met in het midden een geelgouden strik en is gekleed in een lijfje met rok van groen-met-zwarte zijde en een dito, tot op de grond afhangend schoudermanteltje. Het lijfje is voorzien van schouderwrongen. De platte rechthoekige schouderkraag, de manchetten en het bijna tot aan de onderrand van de rok reikende schort met borststuk zijn vervaardigd van wit, doorschijnend batist en rijk afgezet met kant. Het meisje heeft aan de voeten roodfluwelen, met gouddraad geborduurde schoentjes. Behalve kostbare kleding draagt zij ook kostbare sieraden. Aan beide polsen heeft zij een driedubbel snoer van bloedkoraal en (kunst)parels. Om de hals, afhangend tot het middel, draagt zij een lange bloedkoralen ketting van drie strengen, met onderaan een ringetje met een in ruitvorm hangende vierkante gouden penning, die hieronder nog ter sprake komt.

De wijze waarop dit meisje is geportretteerd – de rijke kleding, kersen en gouden penning – vertoont overeenkomsten met die van andere kinderportretten uit deze periode. Een voorbeeld is het portret van de driejarige Anna van Popma uit het Friese Weidum, die in 1618 werd afgebeeld met een korfje met kersen en een gouden penning aan een lint om de hals.⁴ De compositie van deze portretten is tamelijk standaard: meestal betreft het één

kind, rijk gekleed, tussen de twee en zeven jaar oud, het beeldvlak vullend of dichtbij. Deze portretten waren in de Nederlanden ongeveer zeventig jaar lang in zwang, van circa 1590 tot 1660. Zij lijken in de ogen van de zelfbewuste adel en burgerij het ideale kind te hebben verbeeld. De afgebeelde keten met penning verwijst naar maatschappelijke deugden, zoals trouw aan stad, gewest of vorst, deugden die de ouders graag wilden overdragen op hun kind.⁵

Op zestiende- en zeventiende-eeuwse kinderportretten komt de status van de ouders tot uiting in de kostbare kleding, maar vaak eveneens door attributen als gouden ramme-laars, gouden schakelkettingen, fraai speelgoed of kostbare sieraden. Soms gaat het bij deze attributen om geschenken die door de doopgetuigen of andere relaties werden gegeven bij geboorte of doop, de zogenoemde pillegiften. Er zijn talrijke portretten van kinderen (en van volwassenen) met gouden penningen bekend; soms zijn deze gedetailleerd weergegeven om nadrukkelijk de maatschappelijke betekenis van de geportretteerde of de familie te verduidelijken. Zo kon door het tonen van een medaillon met het portret van prins Maurits op een kinderportret uit 1623 de gehechtheid van de ouders aan de stadhouder worden getoond. Beloningspenningen met betrekking tot veldslagen of belegeringen tijdens de Tachtigjarige Oorlog brachten juist weer de verdiensten van de geportretteerden of hun voorvaders in de strijd tegen de vijand in herinnering. Ook hiervan bleven diverse voorbeelden bewaard, zoals het portret van de driejarige Rochus Rees uit Dordrecht, die in 1622 werd afgebeeld met een gouden penning op de inname van Breda met het turfschip in 1590 en uiteraard het meisjesportret uit 1632 dat in dit artikel centraal staat.⁶

Over de schilder Davidt Finson

De maker van het werk, zo blijkt uit de signatuur, was Davidt Finson, een kunstenaar met een ogenschijnlijk beperkt oeuvre, die betrekkelijk weinig bekendheid geniet.⁷ De verkoper van het kinderportret wist slechts dat deze Finson in Zeeland en Amsterdam actief was geweest. Omdat hij meende dat de op het schilderij afgebeelde penning een uit 1625 daterende noodmunt van de stad Breda was, had hij de relatie met Bergen op Zoom niet gelegd. De kunstenaar in kwestie bracht echter een groot deel van zijn werkzame leven in de Scheldestad door.

Davidt Finson (Veere 1597-1657 Halsteren) behoorde tot een gereformeerde Vlaamse kunstenaarsfamilie die na de inname van haar woonplaats Brugge door Parma in 1584 om geloofsredenen naar het Zeeuwse Veere was geëmigreerd. Vader Aernout Finson werd daar in 1587 ingeschreven als poorter; hij werkte er onder meer als (decoratie)schilder op de scheepswerf van de Admiraliteit van Zeeland.⁸ Na de eerste leerjaren in het atelier van zijn vader Aernout en grootvader Jacob Finson trok de jonge Davidt vanuit Veere naar Amsterdam. Vermoedelijk ging hij daar in de leer bij de kunstenaar Abraham Vinck,

- 1 Olieverf op doek, 114 x 71 cm (zonder lijst). Het werk was kort voordat het op de beurs werd aangeboden, verdoekt en geretoucheerd.
- 2 Segal, *A fruitful past*, 4, 8, 38; De Jongh, *Portretten van echt en trouw*, 225-226; Bedaux en Ekkart, *Kinderen op hun mooist*, 100-101, 107-112, 240-242.
- 3 Claxton, 'Medals', 12.
- 4 Meester van het Adie Lambertsz. Portret, *Portret van Anna van Popma op driejarige leeftijd*, 1618. Coll. Fries Museum, Leeuwarden.
- 5 Claxton, 'Medals', 12-13, 22.
- 6 Bedaux en Ekkart, *Kinderen op hun mooist*, 23, 69, 77, 82, 135-136 (medaillon Maurits), 215, 231, 303; Eekhout, *Memorabilia*, 35-37; Van der Ploeg, *Portretten*, 22, 26, 60, 69; Anoniem, *Portret van Rochus Rees op driejarige leeftijd*, 1622. Coll. Dordrechts Museum.
- 7 Er zijn maar weinig publicaties waarin specifiek aandacht aan Davidt Finson wordt geschonken: Bredius, 'lets over de schilders'; Thieme en Becker, *Allgemeines Lexicon*, dl. 11, 589; Briels, *Vlaamse schilders*, 327-328; Van der Ploeg, *Portretten*, 48-50, 99.
- 8 Bredius, 'lets over de schilders', 197; Heyning, 'Een schoon schip', 7-8.

mogelijk geholpen door zijn ongehuwde oom Louis Finson, een op dat moment bekend kunstenaar, die bij het gezin van zijn collega en vriend Vinck inwoonde. Oom Louis bleek bij zijn overlijden in 1617 een redelijk bemiddeld man, die zijn familie en vrienden bij testament goed bedacht. Aan zijn neef Davidt legateerde hij al zijn ‘conste ende teeckeningen in papieren’. Als erfgenamen van zijn opgesomde bezittingen, waarbij onder meer expliciet wordt gesproken over ‘const, schilderijen’, benoemde hij zijn broer Laurens en de kinderen van zijn overleden broer Aernout, onder wie ook Davidt.⁹ Mogelijk kwam Davidt op deze manier niet alleen in het bezit van Louis’ tekeningen en ontwerpen, maar verwierf hij zo ook een of meer van diens schilderijen. Zo bezorgde oom Louis zijn twintigjarige neef een mooie start van diens kunstenaarscarrière.

In deze jaren zag de toekomst er rooskleurig uit voor de jonge Davidt. Hij verwierf het burgerschap van Amsterdam, vestigde zich aan de Geldersekafe en vervaardigde portretten.¹⁰ In 1621 trouwde de 24-jarige Davidt met zijn 18-jarige buurtgenote Aefjen Claes. In 1622 werd zoon Lowijs geboren, in 1624 zoon Aernoud.¹¹ In 1629 bleken hun financiële problemen echter zó groot, dat de eerder door zwager Roelandt Roelantsz verleende hulp niet toereikend was. Davidt kon de opgelopen huurschuld van 150 gulden waarvoor zijn zwager borg had gestaan, slechts compenseren door hem zijn hele inboedel, huisraad en meubels in eigendom over te dragen.¹² Zijn zwager gunde hem voorlopig het gebruik van deze bezittingen, maar uiteindelijk zou Davidt met zijn gezin Amsterdam verlaten en zich in Bergen op Zoom vestigen. Zijn motief om juist naar deze Brabantse vestingstad te verhuizen, is niet bekend. Was het vanwege de afstand tot Amsterdam, ingegeven door de angst voor eventuele andere schuldeisers, werd hij aangetrokken door de economische bloei die Bergen op Zoom in deze jaren doormaakte, of speelden de nabijheid van Zeeland en de nauwe relaties tussen Bergen op Zoom en Zeeland een rol? Vermoedelijk was het een combinatie van deze factoren die de kunstenaar tot vestiging te Bergen op Zoom deed besluiten.

Poorter van Bergen op Zoom

De sporen die Davidt Finson in de Bergse archieven heeft achtergelaten, wijzen erop dat de kunstenaar actief is geweest in het openbare leven van zijn nieuwe woonplaats. Hij was lidmaat van de gereformeerde gemeente ter plaatse, werd poorter¹³ en maakte deel uit van het stedelijke Sint-Lucasgilde, het ambachtsgilde waarbij zowel kunstschilders als borduurwerkers waren aangesloten. Gedurende drie jaar maakte hij deel uit van het gildebestuur: in 1634 was hij deken van Sint-Lucas, in 1635 en 1636 vervulde hij de functie van gezworene.¹⁴ Daarnaast trad hij verschillende malen op als getuige bij de verkoop van onroerend goed en als getuige bij het opmaken van testamenten.¹⁵ Eenmaal deed hij dat samen met mr. Richardus Lubbaeus, rector van de Latijnse school, auteur van vele Nederlandstalige en Latijnse boeken en gedichten en een van de meest ontwikkelde inwoners van Bergen op Zoom.¹⁶ Lubbaeus maakte deel uit van een kring van vooraanstaande, ontwikkelde en veelal klassiek geschoolde inwoners; zij waren lid van of onderhielden contacten met het in 1615 heropgerichte rederijkersgilde ‘de Jonghe Vreughden-blomme’.¹⁷ Mogelijk behoorde ook Finson tot dit gezelschap; hij blijkt een liefhebber van het toneelspel te zijn geweest.

Hoewel het Bergse rederijkersgilde tot in de tweede helft van de zeventiende eeuw moet hebben bestaan, lijkt het gilde na 1624 nog maar nauwelijks op de voorgrond te zijn getreden. Wellicht houdt dat verband met het toegenomen kerkelijke verzet tegen het toneelspel en met name het offensief dat vanuit de Zeeuwse classes Walcheren en Zuid-Beveland tegen de rederijkerij werd ondernomen. Gereformeerd Bergen op Zoom ressorteerde namelijk

onder de Zeeuwse synode. Vermoedelijk staakten de gildebroeders na 1624 hun openbare uitvoeringen en traden zij voortaan nog slechts binnenskamers op.¹⁸

Zijn benoeming in het gildebestuur en zijn omgang met vooraanstaande burgers laat zien dat de verhuizing vanuit Amsterdam naar Bergen op Zoom tot verbetering van Finsons maatschappelijke positie heeft geleid. Met ruim honderdduizend inwoners was de concurrentie in de opkomende wereldstad Amsterdam natuurlijk in alle opzichten groter geweest dan in het aanzienlijk kleinere Bergen op Zoom. Nochtans maakte laatstgenoemde stad in deze oorlogsjaren een enorme bloei door, vooral als gevolg van haar strategische ligging ten opzichte van de Spaanse Nederlanden. De Staten-Generaal en Raad van State investeerden grote bedragen in de versterking van de vestingwerken en linies en zorgden voor een omvangrijk garnizoen ter plaatse. Naar schatting vormden de militairen en hun gezinnen maar liefst tweederde van de totale bevolking, die met 11.000 à 12.000 inwoners vermoedelijk groter was dan ooit tevoren. Deze bevolkingsgrootte zou pas twee eeuwen later worden geëvenaard.¹⁹ Grote investeringen door de Staatse overheid, een omvangrijke bevolking en een groot garnizoen met veel officieren met een royaal bestedingspatroon zorgden in deze jaren voor grote economische én culturele bloei. Daarvan profiteerden ook de ambachtslieden die in de plaatselijke 'luxesector' werkzaam waren, waaronder zilver- en goudsmeden, schrijnwerkers, horlogemakers en kunstschilders zoals Davidt Finson.²⁰ Ook de zoons van Finson zouden zich in Bergen op Zoom op het vak van kunstschilder toeleggen.²¹

Oprachten

Vermoedelijk pakte de bloei van Bergen op Zoom ook voor Davidt Finson en zijn gezin goed uit. De wijze waarop hij deelnam aan het openbare leven en de opleiding van zijn zoon Aernoud – hij zou later naar de universiteit gaan – doen dat in ieder geval vermoeden, maar of hij als kunstenaar veel klandizie had, is niet bekend. Wellicht ook ontplooide Finson commerciële nevenactiviteiten, zoals zoveel van zijn tijdgenoten. De bewaard gebleven portretten van zijn hand blijken vrijwel allemaal vervaardigd voor opdrachtgevers uit nabijgelegen plaatsen in Zeeland, havenplaatsen met een goede en frequente verbinding met de havenstad Bergen op Zoom.²² In 1629 schilderde Finson de portretten van de in Sluis woonachtige Abraham de Brauw en diens echtgenote Adriana de Blocq, dochter van de griffier van de Middelburgse Raad van Vlaanderen. De Brauw was een jurist uit het nabij-

9 SAA, NA 613B, 19-9-1617, 20-9-1617, p. 243-252.

10 SAA, NA 435, 26-3-1619 (twee miniatuurportretten op zilver); RKD, Beelddocumentatie Iconografisch Bureau, map Davidt Finson en Documentatie Oude Kunst, Hollandse school, Portretten I, Amsterdam E-M, map Davidt Finson (gesigneerd en 1619 gedateerd portret van Jacqueline Megbon/Hertbon in een Engelse collectie).

11 Ondertrouw: GAA, DTBA 426, 18-6-1621. Doop Lowijs (ook Louis): SAA, DTBA 40, 13-3-1622 (Nieuwe Kerk). Doop Aernoud (ook Arnoldus): SAA, DTBA 6, 6-10-1624 (Oude Kerk).

12 SAA, NA 443, 18-4-1629. Roelandt Roelantsz was getrouwd met Davidts zus Maeyken.

13 WBA, S 5289, 14-3-1642; in deze tegenover de magistraat afgelegde verklaring wordt hij poorter genoemd.

14 WBA, S 2995, 1634-1636.

15 WBA, NB 34, 29-11-1639; NB 12, 16-1-1640; NB 37, 14-12-1642, 21-12-1642; NB 39, 24-1-1644; NB 106, 19-12-1656; met dank aan Rochus van den Bergh.

16 WBA, NB 10, 2-11-1643.

17 Vanwesenbeeck, 'Honderd Bergse schrijvers', 21-28.

18 De Mooij, *Geloof*, 367-369.

19 De Mooij, *Geloof*, 117-118.

20 De Mooij, *Geloof*, 52-63.

21 Briels, *Vlaamse schilders*, 327-328; Huys Janssen, *Jan van Bylert*, 48-49. In een notariële akte uit 1642 worden Davidt, Lowijs en Aernoud alle drie als schilder vermeld: WBA, NB 37, 14-12-1642, akte 126.

22 Zie de website van RKD: [rkd.nl/nl/explore/images#filters\[kunstenaar\]=Finsonius%2C+David](https://rkd.nl/nl/explore/images#filters[kunstenaar]=Finsonius%2C+David) (geraadpleegd 14-2-2023).

gelegen Tholen, die sinds zijn huwelijk in 1625 woonachtig was in het Zeeuws-Vlaamse Sluis, waar hij het tot burgemeester van het Vrije van Sluis zou brengen.²³ Op het in 1632 vervaardigde meisjesportret dat aan het begin van dit artikel werd beschreven, komen we nog uitgebreid terug.

In 1636 vervaardigde Finson portretten van drie leden van de vermogende Zeeuws-Brabantse familie Van Hertsbeke, te weten van jonker Willem van Hertsbeke, heer van Botland en baljuw en dijkgraaf van Bruinisse, en diens tweede echtgenote, Anna van Borssele, telg van een van de voornaamste adellijke families van Zeeland. Ook Willems nichtje Adriana van Hartstein werd geportretteerd; zij was in 1625 als wees opgenomen in het huis van haar oom Willem en diens eerste vrouw Catharina van Hartstein en er ook na het tweede huwelijk van haar oom blijven wonen. Adriana trad in 1636 in Bruinisse in het huwelijk met de Delftenaar Jacob Thierens. De bruiloft vond plaats in het huis van haar oom en diens tweede echtgenote en lijkt de aanleiding te zijn geweest voor de opdracht aan Finson.²⁴ Vermoedelijk wilde de kinderloze oom het gezin na Adriana's vertrek naar Delft graag in portret bijeenhouden. Vijf jaar later in 1641 – oom bleek inmiddels overleden en tante hertrouwd – zal Adriana in bezit zijn gekomen van haar eigen portret. Davidt Finson schilderde toen ook een pendant met de beeltenis van haar echtgenoot Jacob Thierens. De portretten van Willem en Adriana vererfden in de familie Van Hertsbeke, die van Anna en Jacob in de familie Thierens. Vermeldenswaardig is dat alle hier genoemde geportretteerden evenals Finson uit Zeeland afkomstig waren of nauwe banden met dit gewest hadden en behoorden tot Vlaamse of Brabantse families die omwille van het geloof naar het Noorden waren uitgeweken.

Hoewel Davidt Finson gespecialiseerd lijkt te zijn geweest in portretten, vervaardigde hij ook andersoortige werken, waarbij hij vermoedelijk meer dan eens gebruikmaakte van de ontwerpen die zijn oom Louis hem in 1617 had nagelaten. Zo zijn van hem een landschap met een allegorie van de deugden en ondeugden uit 1642 bekend, alsmede enkele historiestukken met klassieke en bijbelse thema's, waaronder een voorstelling van de Griekse filosoof Diogenes en een schilderij dat onder de aanduiding 'Reuse-Strijt' in 1675 in de failliete boedel van de Amsterdamse kunsthandelaar Gerrit van Uijlenburgh werd aangetroffen.²⁵ Was dit een mythologische voorstelling van de val der giganten of was dit werk wellicht gebaseerd op het schilderij 'De Vier Elementen' dat Louis Finson in 1611 te Napels schilderde?²⁶ Ongetwijfeld zijn in de loop der eeuwen veel werken van Davidt Finson verloren gegaan.

In 1638 schilderde Davidt Finson een fors doek met een voorstelling van de opwekking van Lazarus (afb. 3). Hij signeerde en dateerde het: *David Finsonius Campveriensis fecit 1638*. Het was een repliek van een werk dat zijn oom Louis Finson (wellicht in samenwerking met Martin Faber) reeds in 1613 tijdens een verblijf in de Provence had vervaardigd voor de kerk van Château-Gombert, een dorpje iets ten noorden van Marseille. De ontwerpen die Davidt van zijn oom erfde, zijn hem ongetwijfeld van pas gekomen bij het schilderen van deze voorstelling: Davidts versie is een letterlijke weergave van het werk van Louis. Zelfs diens lachende tronie aan de linkerzijde van het doek werd overgenomen. De eerlijkheid gebiedt echter te zeggen dat de neef het niveau van oom niet evenaarde.

Blijkbaar kon het werk in Bergen op Zoom toch op waardering rekenen. Acht jaar na de vervaardiging, in 1646, kocht het stadsbestuur het omvangrijke schilderij voor een bedrag van 130 gulden; het werd gehangen 'opde Groote Sale op het Stadhuys', de heren- of schepenkamer op de eerste verdieping waar de heren van de magistraat bijeenkwamen voor bestuurlijke aangelegenheden. Het schilderij bevindt zich nog steeds in het Bergse stadhuis.²⁷

3. Davidt Finson, Opwekking van Lazarus, 1638. Coll. Stadhuis Bergen op Zoom (fotolino P. Bakker).

- 23 Romeijn, *De stadsregering*, 371; 'Sluis. Lidmaten 1605-1629' op www.grijsbaard.nl/Sluis/LidmatenSluis1.html (geraadpleegd 28-12-2022); Ferwerda, *Adelyk En Aanzienelyk Wapen-boek*, II, tweede stuk, 'De Chantraine'.
- 24 Adriana was de dochter van de Steenbergse burgemeester Pauwels Adams van Hartstein (broer van Willems eerste vrouw) en van Soetgen Adriaens: Leune, *De stadsregering*, 10⁴⁶; Anoniem, 'Antwoorden', 220-21.
- 25 RKD, Catalogus Hofstede de Groot, fiches Davidt Finson en Documentatie Oude Kunst, voorlopige ordening, map Davidt Finson: landschap met allegorische voorstelling op Veiling Sotheby's London, 4-3-1970 en Veiling Sotheby's Monaco, 22-6-1991 (lot 180), schilderij van Diogenes: Veiling Hilversum 15-11-1949 (lot 586). SAA, DB 1573.340, Boedel Gerrit Uijlenburgh, 19-4-1675. De inventarislijst met taxatie vermeldt: 'Reuse-Strijt van David Finson, cost mij in dese tijt fl. 60:— sonder de vergulde lijst ... fl. 75:—'. In een andere lijst wordt het werk vermeld als '125. een reuseval van David Vinson': The Montias Database of 17th Century Dutch Art Inventories op research.frick.org/montias/inventoryList/1357#A0129 (geraadpleegd 24-1-2023).
- 26 Dit werk maakte deel uit van de door Louis Finson aan zijn familie nagelaten schilderijen die kort na zijn overlijden werden geveild: Huys Janssen, *Louis Finson*, 23.
- 27 WBA, S 812, rekeningen 1646/1647, fol. 80ro Ermerins, *Eenige Zeeuwsche oudheden*, VI, 198; Bredius, 'lets over de schilders', 195-198. Zie ook: Levelt, 'Ongekende bijzonderheden', 46-47; Weyts, 'Wederwaardigheden', 127-130.

Zoals veel vakgenoten vervaardigde Finson niet alleen schilderijen, maar nam hij ook andere opdrachten aan. In 1636 schakelde het stadsbestuur hem in bij de vernieuwing van de wijzer en uurwerkplaat van de toren van de Grote Kerk, ‘die door lanckheijt van tijde soo is vergaen ende uijtgerigent datmen de letteren qualijck can gesien’.²⁸ En in 1647 kreeg hij van stadswege opdracht om vier nieuwe vaandels voor de burgercompagnieën te schilderen. Hij ontving er maar liefst 180 gulden voor.²⁹

Problemen

Toch is het maar de vraag of de zaken goed gingen voor Davidt Finson; wellicht leefde hij op te grote voet. In 1636 legde de corteroede, een stedelijk gerechtsdienaar, in opdracht van wijnhandelaar Jacob Barlandus beslag op ‘seker tafereel’ in Finsons bezit.³⁰ In 1640 bleek hij opnieuw achterstallig te zijn met de betaling van huishuur. Het protocol van burgemeesters en schepenen vermeldde dat hij ‘tegenwoordich als huerlinck’ het huis De Drije Houffijzers onderaan de Hoogstraat bewoonde, om de hoek van de Grote Markt. Kort tevoren was het pand bij openbare verkoping verkocht. Finson kreeg opdracht om de woning te ontruimen en de sinds Pinksteren 1637 achterstallige huur, die door burgemeester en schepenen werd vastgesteld op 120 gulden per jaar, onmiddellijk te voldoen.³¹ In 1645 moest Finson zich al weer verantwoorden voor achterstallige huishuur; ditmaal ging het om een half jaar huur. Hij werd voor de burgemeester gedaagd, aan wie hij beloofde in twee termijnen te zullen betalen.³²

Maar er waren meer problemen. Davidt Finsons liefde voor het toneel bracht hem in conflict met de gereformeerde kerkenraad van Bergen op Zoom.³³ Eind 1643 verzochten Finsons kinderen de preses van de kerkenraad om toestemming tot het opvoeren van enkele komedies en tragedies. Het verzoek aan de predikant maakt duidelijk dat uit deze hoek moeilijkheden werden verwacht – en niet ten onrechte. De kerkenraad oordeelde eenstemmig dat de Zeeuwse synode ‘zulcke exercitien ende insolentien’ uitdrukkelijk had verboden. Toen in de daaropvolgende weken de kinderen van Finson toch komedies bleken op te voeren, werden een predikant en een ouderling naar de ouders gezonden. De vader bleek echter al even eigenzinnig als de kinderen: niet alleen moesten de kerkenraadsleden onverrichterzake Finsons huis verlaten, maar hij weigerde bovendien tot tweemaal toe voor de kerkenraad te verschijnen en bejegende de ziekentrooster die hem daartoe kwam oproepen onheus. Uiteindelijk werd besloten Finson van het avondmaal af te houden totdat hij de vergadering genoegdoening zou hebben gegeven.³⁴

Getergd door het verzet van vader Finson en door brutale opmerkingen van een van diens zoons, wendde de kerkenraad zich op zaterdag 6 februari 1644 tot de magistraat. De kwestie lijkt vrij urgent te zijn geweest: drie dagen later zou het vastenavond zijn³⁵ en vermoedelijk hadden de Finsons die dag enkele optredens gepland. De magistraat koos de zijde van de kerkenraad. Finson kreeg te horen dat hij absoluut geen komedies meer mocht laten opvoeren, niet elders maar evenmin in zijn eigen huis. De kerkenraad benaderde ook de gouverneur: Finson had er namelijk op gepocht dat deze ‘sijn sale’ voor de opvoering van de komedies in gereedheid zou laten brengen. De gouverneur in kwestie, Lodewijk van Nassau, heer van Beverweerd en een bastaardzoon van Maurits, stond bekend als een groot feestvierder en liefhebber van zotternij.³⁶ De kerkenraadsleden verzochten hem het verbod op het komediespelen te respecteren en hen bij de handhaving van de kerkorde van dienst te willen zijn.³⁷ Of Van Beverweerd gevoelig was voor de wensen van de kerkenraad is niet bekend. Het is echter weinig aannemelijk dat Finson senior als burger van Bergen op Zoom het verbod van de magistraat aan zijn laars heeft durven lappen.

Veranderingen binnen het gezin

In de daaropvolgende jaren lijkt er een en ander veranderd in het gezin Finson. Zoon Aernoud zegde het kunstenaarschap vaarwel en begon aan een studie tot predikant. Op 14 juli 1645 werd hij ingeschreven als student theologie aan de Leidse universiteit; twee jaar later liet de classis Tholen-Bergen op Zoom hem na examen toe als proponent, waardoor hij beroepbaar was als predikant. Nog datzelfde jaar zou de magistraat van Bergen op Zoom ‘dns. Finson tot voorderinghe van zijn studien’ een bedrag van 50 gulden toezeggen.³⁸ Deze stap van Aernoud, die zich voortaan Arnoldus noemde, heeft vermoedelijk bijgedragen aan de status van de familie en de naam Finson meer bekendheid gebracht.

Arnoldus zou zich doen kennen als een heftige en uiterst strijdbare man, zowel in geloofszaken als in privéaangelegenheden; zijn naam komt talloze malen voor bij geschillen in kerkelijk verband, conflicten met de wereldlijke overheid of in civiele kwesties. Hij zette zich actief in ten behoeve van de reformatie van het platteland van het Markiezaat en schrok er niet voor terug om overheden te bestoken met verzoekschriften, openbare discussies te houden met katholieke geestelijken en militaire hulp in te roepen om zijn rechten af te dwingen.³⁹ Na een voorlopige bediening in Nieuw-Vossemeer werd Arnoldus Finson in april 1649 beroepen als de eerste predikant voor de vrijwel geheel katholieke dorpen Putte en Huijbergen. Al meteen liet hij zich daar gelden als een echte papenvreter en begon hij – onder bescherming van militairen uit de vesting Bergen op Zoom – te preken en polemische debatten te voeren. Hij bleef er echter niet lang predikant: eind 1650 aanvaardde hij een beroep in het eveneens overwegend katholieke Halsteren.⁴⁰

De dorpskerk van Halsteren, decennialang niet alleen parochiekerk voor de plaatselijke katholieken maar door het verbod op de uitoefening van de katholieke eredienst binnen de stadsmuren ook toevluchtsoord voor hun geloofsgenoten uit Bergen op Zoom, was in 1647 ten behoeve van de gereformeerden in beslag genomen. De Vrede van Munster vormde een jaar later het startsein van de verdere reformatie van het platteland van het Markiezaat. Markiezin Elisabeth van den Bergh kreeg opdracht van de Staten-Generaal om in openbare ambten en functies gereformeerden te benoemen. Voor zover die er waren in de vrijwel geheel katholieke dorpen, gaf zij daaraan gehoor. In mei 1651 benoemde haar domeinraad een nieuwe schout en secretaris voor Halsteren en Noordgeest, ‘alles in conformiteit vande bevelen van Staten’; vanaf dit jaar telde de zeven personen tellende Halsterse schepensbank ook gereformeerde leden. Dat zal nog niet zo eenvoudig zijn geweest, aangezien het aantal gereformeerden in Halsteren zeer gering was.⁴¹

28 WBA, S 41, 15-8-1636, 27-8-1636.

29 WBA, RB 813, rekeningen 1647/1648, fol. 88°.

30 WBA, RB 771, 3-2-1630, fol. 1vo.

31 WBA, RB 214, 2-3-1640; NB 12, 16-1-1640, akte 134. Over De Drie Hoefijzers: Van Ham en Vanwesenbeeck, *Gids*, 93.

32 WBA, RB 674, 4-3-1645, fol. 15°.

33 Over deze kwestie: De Mooij, *Geloof*, 369.

34 WBA, HGB 1, 16-12-1643, 29-1-1644, 2-2-1644, 3-2-1644, 5-2-1644.

35 Vanwesenbeeck, *De Bergse vastenavond*, 20.

36 Van Ditzhuyzen, *Oranje-Nassau*, 158.

37 WBA, HGB 1, 5-2-1644; S 41, 6-2-1644. Zie: De Mooij, *Geloof*, 369.

38 *Album studiosorum*, 360; Sloomans e.a., 227; S 42, 13-12-1647.

39 Sloomans e.a., *Halsteren*, 227; Van Dooren, ‘De hervormde gemeente’, 295-300; Delahaye, ‘Kerkelijke geschiedenis’, 216-218; De Mooij, *Geloof*, 249, 410.

40 Sloomans e.a., *Halsteren*, 227; Van de Walle, *Siardus Bogaerts*, 117-118, 121-122; Van Eekelen, ‘Een redetwist’, 79-80, 83-84.

41 WBA, RR 21, 7-5-1651, fol. 72vo-73°; het geringe aantal gereformeerde lidmaten en dopelingen blijkt uit de desbetreffende registers: WBA, HGH 1 en DTBH 14.

Schepen en burgemeester

Zo blijkt in augustus 1651 Davidt Finson, vader van de nieuwe predikant, te zijn benoemd tot burgemeester en schepen van Halsteren en in die hoedanigheid deel te nemen aan zittingen van de Halsterse schepenbank.⁴² Aangezien een schepen in het ambtsgebied woonachtig diende te zijn, lijkt vader Finson zich met zijn vrouw en zijn nog ongehuwde zonen Arnoldus en Lowijs in Halsteren te hebben gevestigd. Dat de familie Finson daar al snel een prominente plaats verwierf, valt op te maken uit het feit dat zoon Lowijs reeds in 1651 als ouderling van de Halsterse kerkenraad optrad.

Des te meer navrant was het dat Davidt nog datzelfde jaar werd geconfronteerd met een proces waarbij Lowijs zich in de Halsterse vierschaar moest verweren tegen de beschuldiging dat hij in 1647 een kind had verwekt bij een ongehuwde jonge vrouw uit Bergen op Zoom. De vrouw en haar vader eisten dat Lowijs – zoals de costumen van de stad voorschreven – de kraamkosten zou vergoeden en zou bijdragen aan de opvoeding van het naar Lowijs genoemde zoontje. Hoewel hij de schijn tegen had, wist Lowijs zich, gesteund door zijn broer Arnoldus en met een borg van zijn vader, voor de schepenbank en in appèl voor het markgrafelijke leenhof vrij te laten pleiten. Daarmee was in ieder geval de eer van de familie Finson gered.⁴³

In de daaropvolgende jaren bleef Davidt Finson lid van de schepenbank, zij het met een korte onderbreking; in februari 1655 werd hij op voorstel van de schout vervangen omdat hij uit het dorp was vertrokken.⁴⁴ Hield dit vertrek verband met het huwelijk dat zoon Arnoldus enkele maanden later sloot met de Amsterdamse Joanna Aijkens?⁴⁵ Binnen een jaar overleed zij, hertrouwde Arnoldus met de dochter van de befaamde Utrechtse schilder Jan van Bijlert en keerde vader Davidt terug naar Halsteren.⁴⁶ In juli 1656 werd hij opnieuw tot burgemeester en schepen benoemd.⁴⁷ Dat Davidt Finson binnen de schepenbank aanzien genoot, blijkt uit het gegeven dat hij in de schepenprotocollen als enige met de benaming 'Sr.' (seigneur) werd aangeduid. Enkele malen vervulde hij zelfs de functie van burgemeester, een bijzondere positie binnen het dorpsbestuur: bij afwezigheid van de schout zat de burgemeester de vergaderingen van de schepenbank voor en beheerde hij de dorpsfinanciën.⁴⁸ Bijzonder, voor iemand die tweemaal de eigen woning wegens achterstallige betalingen had moeten verlaten.

Vermoedelijk is Davidt Finson in de zomer of in het najaar van 1657 overleden. Op 16 juni 1657 werd voor de laatste maal vermeld dat hij als burgemeester aanwezig was bij een zitting van de schepenbank.⁴⁹ Bij de doop van een kleinkind, enkele maanden later, lijkt hij niet aanwezig te zijn geweest. Op eerste kerstdag 1657 'op de clocke 8 uren s'morgens' werd in het gezin van ds. Arnoldus Finson en diens tweede vrouw Elisabeth van Bijlert een zoon geboren; de ouders vernoemden het jongetje naar zijn grootvader Davidt. Bij de doop van de kleine, drie dagen later in de Halsterse dorpskerk, trad echter de grootvader van moederszijde, schilder Jan van Bijlert uit Utrecht, op als doopgetuige, samen met de Halsterse schout en drie predikanten en een predikantsvrouw uit de omgeving. De naam van grootvader en naamgever Davidt Finson ontbreekt bij de doopinschrijving.⁵⁰ In oktober 1658 volgde het bewijs van zijn overlijden; de domeinraad machtigde toen de schout van Halsteren en Noordgeest om in zijn plaats zoon Lowijs als schepen aan te stellen en te beëdigen. Met de benoeming van Lowijs Finson bestendigde de domeinraad de inmiddels stevige positie van de familie Finson binnen het dorp Halsteren.⁵¹

Waar zoon Lowijs in 1652 als schilder werd vermeld, ontbreken bewijzen dat Davidt in zijn Halsterse periode nog als zodanig actief was.⁵² Uit het huwelijk van Arnoldus met

4. Raadhuis en kerk te Halsteren, ca. 1917-1920. Coll. West-Brabants Archief.

de dochter van Jan van Bijlert mogen we echter concluderen dat de familie in contact was gebleven met vakgenoten in den lande.⁵³ Schilderijen van Davidt Finson van na 1642 zijn vooralsnog echter niet bekend, evenmin als nagelaten werken. De archieven vermelden slechts een door Davidt nagelaten horloge, dat tien jaar na zijn dood in beslag was genomen in verband met een al die jaren uitstaande schuld voor aan hem geleverd bier.⁵⁴

42 WBA, RH 370, 9-8-1651, fol. 76°.

43 WBA, LH 229, dossier 1650-1652; DTBB 17, 28-2-1648 (doop zoon van Lowijs Finson).

44 WBA, RR 22, 15-2-1655, fol. 86°; 20-2-1655, fol. 87^ovo.

45 SAA, DTBA 474, 2-6-1655. Zelfs bij de ondertrouw blijken er 'differenten wederzijts' tussen Arnoldus en de voogden van zijn negentienjarige bruid, die aan een advocaat moeten voorgelegd.

46 'Protestantse Begraafplaats Halsteren' op www.begraafplaatsen.nl/begraafplaatsen/protestantse-begraafplaats-halsteren-627/ (geraadpleegd 30-12-2022); WBA, DTBH 14, 17-9-1656; Elisabeth van Bijlert overleed in 1677 en liet behalve haar weduwnaar twee zoons en twee dochters na (idem, aantekening 11-9-1677).

47 WBA, RR 22, 8-7-1656, fol. 104°.

48 WBA, RH 370, 9-8-1651, fol. 76° t/m 27-4-1654, fol. 189°; RH 371, 24-8-1656 t/m 16-6-1657; RR 22, 15-2-1655, fol. 86°; 20-2-1655, fol. 87^ovo, 8-7-1656, fol. 104°. Over de functie van burgemeester: Delahaye, 'De Vier Heerlijkheden', 46

49 WBA, RH 371, 16-6-1657. Een in oktober 1657 opgemaakte lijst van lidmaten van de Halsterse gemeente vermeldt zowel Lowijs als Arnoldus Finson met diens gezin. Vader Davidt ontbreekt; vermoedelijk was hij al overleden: WBA, HGH 1, 12-10-1657.

50 WBA, DTBH 14, 28-12-1657.

51 WBA, RR 23, 21-10-1658, fol. 35vo. Lowijs werd herhaaldelijk herbenoemd als ouderling en schepen: WBA, HGH 1, 13-8-1657, 25-3-1667; RR 372, 10-12-1663.

52 WBA, LH 229, 1651-1652.

53 Briels, *Vlaamse schilders*, 327-328. Zowel (oud)oom Louis Finson als Jan van Bijlert leerden in Italië het werk van Caravaggio kennen en werkten in zijn trant. Het contact tussen de families Finson en Van Bijlert kan teruggaan tot een bezichtiging van Caravaggio's werk in het bezit van oom Louis Finson: Huys Janssen, *Jan van Bijlert*, 48-49, 98.

54 WBA, RB 181, 19-11-1668.

Davidt Finson heeft meer sporen achtergelaten als eigenzinnig burger, bestuurder en schuldenaar dan als kunstenaar. Op basis van de schilderijen die van hem bewaard bleven, kunnen we stellen dat hij niet over het talent van zijn oom Louis beschikte, maar dat hij het ambacht van kunstschilder wel verstond. Dat laatste komt tot uiting in het door hem vervaardigde portret van een onbekend meisje met een beloningspenning van de stad Bergen op Zoom.

Beloningspenningen van Bergen op Zoom

Het heeft vaak iets onbevredigends, een portret van een onbekend personage, al is het portret nog zo aantrekkelijk en zelfs als het gaat om een kunstenaar van het kaliber van Rubens of Rembrandt. Voor de historicus of kunsthistoricus is dat vaak reden om op zoek te gaan naar aanknopingspunten om alsnog achter de identiteit van de geportretteerde te komen: is er een schriftelijke opdracht aan de kunstenaar, is er gelijkenis met een ander portret, wordt het schilderij vermeld in een boedelinventaris, verkooplijst of catalogus, geeft de kleding een aanwijzing of is de geportretteerde afgebeeld tegen een bijzondere achtergrond of met een opvallend sieraad of voorwerp? Bij het meisjesportret van Finson vormt natuurlijk de beloningspenning een mogelijk aanknopingspunt om meer over het meisje te weten te komen (afb. 5).

5. Davidt Finson, Portret van een meisje met penning op het ontzet van Bergen op Zoom in 1622 (detail), 1632. Coll. Het Noordbrabants Museum, verworven met steun van het VSB Fonds (foto Peter Cox).

Deze beloningspenning herinnert aan het beleg van Bergen op Zoom door Spinola in 1622, een roemrucht wapenfeit dat werd vereeuwigd in het befaamde overwinningslied ‘Merck toch hoe sterck’. De penning is voorzien van het door twee knotsdragende wildemannen aan een lint opgehouden wapen van de stad Bergen op Zoom met rondom de spreuk *FVSTO NUMINE BERGA VICTRIX* (door Gods gunst is Bergen overwinnaar). Hoewel de schilder het stadswapen niet erg gedetailleerd heeft weergegeven – de drie bergen in de schildvoet zijn nauwelijks waarneembaar, waardoor het wapen op het Bredase stadswapen lijkt⁵⁵ – laten de wildemannen en het goed leesbare omschrift geen ruimte voor een andere interpretatie. Penningen als deze werden van stadswege uitgereikt aan burgers of militairen die tijdens het beleg van de stad in 1622 een prominente rol hadden gespeeld. Later zouden ook sommige belangrijke gasten bij hun bezoek aan Bergen op Zoom een dergelijke penning ten geschenke krijgen.

Daarmee volgden de leden van het stadsbestuur het voorbeeld van hun voorgangers die na de succesvolle afloop van de belegering van Bergen op Zoom door Parma, in het najaar van 1588, gouden en zilveren herinneringspenningen lieten vervaardigen. De vijand was toen nog maar net één dag tevoren weggetrokken, of de bevelhebber van de Engelse troepen, de door koningin Elisabeth I tot gouverneur-generaal van de Nederlanden aangestelde baron Willoughby, had al laten weten een beloning voor zijn inspanningen wel gepast te vinden.⁵⁶ Zo’n verzoek kon niet worden geweigerd. De magistraat besloot de edelman te ‘beschenken met een gouden medalie wegende twee onzen, daerop datmen sal doen steken over d’een sijde die stadt soo die belegert is geweest en over d’ander sijde der stadts wapen, met eenige woorden over wedersijden, betuigende danckaerheitj vande verlossinge dese stadt ende vande goede debvoiren des voorschreven generael’.⁵⁷

In de jaren die volgden werden penningen het relatiegeschenk bij uitstek. Zij boden het Bergse stadsbestuur de mogelijkheid om de voor Bergen op Zoom zo roemrijke overwinning te vereeuwigen en tegelijk de ontvanger blijvend te herinneren aan de genereuze schenker. Overigens zou een geschenk in klinkende munt in het geval van een hooggeplaatst personage als de gouverneur-generaal aanzienlijk duurder zijn uitgevallen. Maar al viel de financiële waarde van de penning misschien wat lager uit dan de representatieve betekenis, het geschenk vertegenwoordigde wel degelijk een behoorlijke geldswaarde: de ontvanger kon de penning bij elke zilversmid inwisselen of er bij andere handelaren mee betalen. Willoughby kreeg een gouden penning van twee ons, met andere woorden, een geschenk met een tegenwaarde van ruim 60 gram goud.⁵⁸

Herinnering aan het beleg van 1588

De bovengenoemde ‘medalie’ werd speciaal voor Willoughby vervaardigd; van een grotere oplage was geen sprake. In tegenstelling tot de meeste triomfpenningen werd hij ook niet geslagen of geperst, maar gegraveerd. Enkele maanden later, in maart 1589, besloot de magistraat echter om alsnog beloningspenningen te laten slaan. De heren oordeelden dat het niet meer dan terecht was dan degenen die een belangrijk aandeel in de verdediging hadden gehad, in het bijzonder zichzelf en de voornaamste officieren van het garnizoen, ‘te

55 De verkoper van het schilderij meende in 1998 dat het een uit 1625 daterende noodmunt van Breda betrof en had de relatie met Bergen op Zoom en Finsons aanwezigheid in deze stad dan ook niet gelegd.

56 Peregrine Bertie, 11de Baron Willoughby of Eresby (1555-1601); hij volgde Leicester op als bevelhebber van de Engelse troepen in de Nederlanden.

57 WBA, S 33, 14-11-1588, fol. 73^{vo-vo}.

58 Vgl. Verhoeff, *De oude Nederlandse maten*, 4.

congratuleren en recompenseren'. De overwinning moest ten eeuwigen dage herinnerd worden, 'tot grootmakinge vanden glorie Godts Almachtich die dese stadt dus wonderbaerlijck heeft verlost gehad'. Daarom werd besloten

dat men vander stadts wegen sal doen maken eene vorme ende doen slaen sekere viercante penningen van silvere wegende een onze omme daarmede te beschenken de voorschreven heer drossaert, borgermeesteren, wethouders ende ande[re] ende oock de voorschreven cappiteijnen ende ande[re] des gemeriteert hebbende[,] midtsgaders die vanden ouden rade onbegrepen[,] tot xxv.^{tich} oft xxx.^{tich} ofte meer gelegentheijt doende. Daerop stellende tot incarnatie der selve gedachtenisse de woorden in substantie D.O.M. Bergen obsidi liberatii 1588 ende op d'ander sijde de wapen mette wildemans. Daertoe men sal employieren eenige oude silvere schalen opten stadthuijse wesende, daeraff de memorie is vergaen.⁵⁹

Het ontwerp van deze beloningspenningen en de vervaardiging van het ijzeren stempel waarmee ze moesten worden geslagen, werd opgedragen aan een Dordtse zilversmid, Philips Paddebrugge. De penningen werden mogelijk geslagen door de Bergse zilversmid Jan de Clerck die volgens de stadsrekeningen het benodigde zilver leverde.⁶⁰ De penningen werden afgeslagen op vierkante plaatjes zilver, ruitvormig, naar het model van de zilveren noodmunten die in voorgaande jaren waren vervaardigd in belegerde steden als Middelburg, Haarlem, Leiden, Zierikzee, Breda en Amsterdam (afb. 6). In de resolutie van de magistraat wordt gesproken over aanmaak van 25 à 30 zilveren gedenkpenningen, maar het is niet bekend hoeveel exemplaren er uiteindelijk zijn geslagen.

6. Philips Paddebrugge, Verguld zilveren penning op het ontzet van Bergen op Zoom in 1588, 1589. Coll. Het Noordbrabants Museum (foto Peter Cox).

De magistraat gaf deze op stadskosten vervaardigde penningen ten geschenke aan alle heren die tijdens het beleg zitting hadden gehad in de zogeheten Brede Raad. Deze gold als het stadsbestuur in zijn meest uitgebreide samenstelling en vertegenwoordigde de gehele burgerij. De Brede Raad kende drie leden, te weten de magistraat of binnenraad, de oud- of buitenraad (waarin de oud-magistraatsleden zitting hadden) en de raadsleden van de Zeven Natiën die optraden als vertegenwoordigers van de ambachtsgilden. Behalve aan de leden van de Brede Raad werden penningen geschonken aan andere vooraanstaande burgers en militairen die bij de verdediging en het ontzet van de stad een belangrijke rol hadden gespeeld. Uiteindelijk was overigens wel onderscheid gemaakt tussen de verschillende ontvangers, die tot uiting kwam in de waarde en het gewicht van de penningen. Qua voorstelling waren alle zilveren penningen gelijk, aangezien ze werden geslagen met hetzelfde stempel, maar de breedte van de rand en met name de dikte van de penningen varieerden al naargelang de gebruikte hoeveelheid edelmetaal.⁶¹

Er blijken bovendien ook gouden penningen te zijn vervaardigd: de Bergse predikant Jacobus Baselius jr., die een verslag van het beleg schreef, noteerde dat er nadien van stadswege onder de ritmeesters en hopmannen grote vierkante gouden penningen werden uitgedeeld 'met stadswapen, ende den naem van diese geschoncken waren, mitsgaders de oorsake waerom.'⁶² Baselius' beschrijving doet vermoeden dat deze gouden penningen qua voorstelling en formaat niet helemaal overeenkwamen met de zilveren exemplaren.

Waardevol geschenk

Na 1588 liet het Bergse stadsbestuur diverse malen nieuwe exemplaren slaan ten behoeve van voornamelijk gasten of als beloning van personen die de stad een dienst hadden bewezen. Daarmee veranderde ook de functie van de penningen. Van een aandenken voor de bestuurders, burgers en militairen die leiding hadden gegeven bij de verdediging van de stad, werden ze tot een belangrijk relatiegeschenk, hetgeen tot uiting kwam in de waarde en de uitvoering: ze werden uitsluitend nog in goud uitgevoerd. De penningen werden op bestelling vervaardigd door de reeds genoemde Jan de Clerck en diens zoon en opvolger Jan de Clerck de jonge. Deze zilversmeden konden daarbij gebruikmaken van het originele, uit 1588 daterende stempel. Gewicht en waarde van de penning varieerden al naargelang het bedrag dat het stadsbestuur voor het geschenk beschikbaar stelde. De zilversmid bracht behalve het gebruikte edelmetaal ook een bedrag in rekening voor 'fatsoen', dat wil zeggen voor het vervaardigen van de penning. Zo vermelden de stadsrekeningen van 1600/1601:

item betaelt Jan de Clerck de jonge ter causen dat hij gemaect heeft een gouden viercanten penninck, swaer wegende in gout 34 car.gld. 10 st. ende van fatsoen 4 car.gld. waermede geschonken is mijn heere van Hoboken.

Deze edelman had de stad een dienst bewezen door tijdens een bezoek van Maurits in zijn huis twee Engelse graven te ontvangen.

59 WBA, S 33, 14-3-1589, fol. 98^{ro-vo}; S 34, 14-3-1589 (kladresolutie).

60 Afgebeeld bij Van Loon, *Beschryving*, I, 395. WBA, S 795, rekeningen 1590/1591, fol. 122vo-124vo. Snoeck, 'Mededeelingen', 108 meent dat Jan de Clerck slechts het zilver leverde; niettemin vervaardigde Jan de Clerck de Jonge tien jaar later enkele gouden penningen met het stempel van Paddebrugge: WBA, S 798, rekeningen 1600/1601.

61 WBA, S 33, 14-11-1588, 14-3-1589; Snoeck, 'Mededeelingen', 108-109.

62 Baselius, *Historisch-verhael*, 82.

Het was niet de enige penning die De Clerck dat jaar vervaardigde. Dezelfde rekeningen vermelden ook een betaling ‘over het macken van een gouden penninck ter memorien vande ontlegeringe vande stad inden jare '88 geslagen daermede vereert is den zoon van tresoir Kinschot (...) bedragende tvoors. met fatsoen 48 car.gld. 10 st.’ De jongeman in kwestie, Nicolaas van Kinschot, had de stad een exemplaar van zijn in het Latijn geschreven lofdicht op de overwinning van Maurits bij Nieuwpoort aangeboden.⁶³ Voor datzelfde gedicht ontving de zestienjarige van de Staten-Generaal 36 gulden voor een ‘medaille’; de Raad van State schonk hem een gouden penning met een waarde van 50 gulden.⁶⁴ Deze geschenken hielden uiteraard verband met de positie van zijn vader, de invloedrijke oud-Bergenaar Jasper van Kinschot, raadsheer en tesorier van Maurits en lid van de Raad van Brabant.⁶⁵ Op zeker moment kwam er echter een eind aan de vervaardiging van penningen ter herinnering van het beleg van 1588: in 1609 bleek het stempel gebroken, reden om dr. Franciscus Bredius, griffier van de raad van Maurits, voor diens goede diensten dan maar te ‘vereeren met eenen anderen gouden penninck’.⁶⁶

Enkele jaren tevoren, in 1605, was de magistraat nog van plan geweest om een geheel nieuwe gedenkpenning te laten vervaardigen en uit te reiken. In de nazomer was tot tweemaal toe een verrassingsaanval op de stad uitgevoerd, die beide door het garnizoen en de burgerwacht konden worden afgeslagen. Dat diende naar de mening van burgemeesters en schepenen beloond te worden. Het voorstel van de magistraat om – evenals in 1588 – de hoofdrolspelers bij de stadsverdediging een speciale gedenkpenning te schenken, leed echter schipbreuk in de Brede Raad.⁶⁷ De afwijzing van het voorstel hield vermoedelijk niet alleen verband met de hoogte van de kosten, maar ook met het gevoel dat de recente aanvallen toch aanzienlijk minder bedreigend waren dan de belegering door Parma destijds was geweest. Daarvoor herinnerden de stadsbewoners zich de doorstane gevaren van 1588 nog te goed – een herinnering die onder meer levend werd gehouden door de jaarlijkse viering van een dank- en bededag op 13 november, de dag dat de Spaanse troepen het beleg hadden opgebroken. Ook na het sluiten van het Twaalfjarig Bestand in 1609 hield de stad vast aan de viering van deze dag.⁶⁸

Het beleg van 1622

Het beleg van 1622 zou de herinnering aan de ontberingen van 1588 echter enigszins doen verbleken. Een jaar na het einde van het Twaalfjarig Bestand werd Bergen op Zoom opnieuw het doelwit van de vijandelijke legers onder leiding van hun opperbevelhebber, markies Ambrogio Spinola. Tegelijk met een snelle inname van de vesting Steenberg, legerden de troepen van Spinola zich vanaf 18 juli 1622 ten noorden en ten zuiden van Bergen op Zoom. De omgeving van de stad, voor zover niet door de Staatse legers onder water gezet, kwam geheel onder controle van de vijand. De stad bleef evenwel bereikbaar via haar haven aan de Schelde; de Spaanse pogingen om de scheepvaart door beschietingen onmogelijk te maken, haalden betrekkelijk weinig uit. De gesteldheid van het terrein rondom Bergen op Zoom werkte overigens wel in het voordeel van de belegeraars: het geaccidenteerde terrein bood goede mogelijkheden voor het opstellen van geschut. Bergen op Zoom werd maandenlang zwaar beschoten, waardoor het openbare leven sterk werd gehinderd en de schade aan huizen en openbare gebouwen aanzienlijk was. Vooral de Grote Kerk werd herhaaldelijk getroffen. Daarnaast voerde de vijand voortdurend aanvallen uit, die door militairen en burgers eendrachtig werden bestreden en door het garnizoen regelmatig met tegenaanvallen werden beantwoord: Bergen op Zoom hield zich ‘vroom’ en stutte met succes de ‘Spaansche

7. Jan Mahieu, Zilveren drinkschaal ter herinnering aan het ontzet van Bergen op Zoom in 1622, 1622/1623. Coll. Museum het Markiezenhof, bruikleen Rijkmuseum Amsterdam.

schaeren'. Na elf weken kwam met de nadering van een sterk Staats ontzettingleger onder leiding van prins Maurits en de graaf van Mansfeld een einde aan het beleg. Op 3 oktober, nog voor het tot een treffen met het ontzettingleger was gekomen, braken Spinola's troepen haastig het beleg op.⁶⁹

De vreugde en de opluchting bij de stadsbevolking waren groot. Om de heugelijke afloop van het beleg te gedenken besloten de afgevaardigden van de Staten-Generaal en de magistraat reeds de volgende dag tot het houden van een dank- en bededag; deze zou daarna jaarlijks op of omstreeks 3 oktober plaatsvinden. Vanaf 1624 werd bij die gelegenheid ook de 'ontlegering' van 1588 herdacht en kwam de bededag in november te vervallen.⁷⁰ Daarnaast deed de magistraat op 15 oktober 1622 in de vergadering van de Brede Raad het voorstel om de functionarissen die een hoofdrol hadden gespeeld in de stadsverdediging, een geschenk aan te bieden. Het betrof hier drossaard Van Broechem, alsmede de kolonels Van Famars, Morgan en Van Lokeren.⁷¹ Met het oog op de eigen zware inspanningen, zowel bij

63 WBA, S 798, rekeningen 1600/1601 (twee betalingen aan Jan de Clerck de jonge).

64 Sanders, *Het present van Staat*, 75, 249.

65 Bosman, 'Jasper van Kinschot', 95-98.

66 WBA, S 37, 8-4-1609, fol. 160vo. Over Bredius: Bots, Matthey en Meyer, *Noordbrabantse studenten*, 225 (nr. 803).

67 WBA, S 37, 5-11-1605, fol. 25vo.

68 Baselius, *Historisch-verhael*, 82; vgl. De Mooij, *Geloof*, 355.

69 Van Ham, *Merck toch hoe sterck*, 65-68. Voor een uitgebreid verslag van het beleg van 1622: De Rijcke, Vayus en Du Rieu, *Bergen op den Zoom Belegghet*.

70 WBA, S 39, 4-10-1622, 25-9-1624; De Mooij, *Geloof*, 51, 355, 635.

71 Willem van der Rijt, heer van Broechem; Philippe de Lévin, heer van Famars; Sir Charles Morgan; Adolph Philips graaf van Horne, heer van Lokeren.

dag als bij nacht – en omdat van de gebruikelijke presentiegelden geen sprake had kunnen zijn – vonden de magistraatsleden het bovendien redelijk om ook zelf een vergoeding te krijgen en wel in de vorm van een gouden penning ter waarde van veertig gulden. Ook de afgevaardigden van de Staten-Generaal die op dat moment in de stad waren en hun collega's die tijdens het beleg voor overleg binnen de stad verbleven, gouverneur Van Rijnhoven en de drie ingenieurs die belast waren met werkzaamheden aan de fortificaties, mr. Davidt van Orliens, kapitein Oomkes en kapitein Clarke, kwamen in de ogen van de magistraat voor een dergelijke penning in aanmerking.⁷² Daarnaast, zo luidde het voorstel, zou ter herinnering aan het ontzet van de stad een zilveren penning ter waarde van zes gulden uitgereikt worden aan de leden van de Brede Raad, dat wil zeggen aan de leden van magistraat en buitenraad en aan de raadslieden, alsmede aan 'eenige goede heeren', ter discretie van de heren van de magistraat.⁷³

Een nieuwe beloningspenning

Hoewel niet alle oud-magistraatsleden en raadslieden akkoord wilden gaan, werd na hoofdelijke stemming het voorstel in grote lijnen aanvaard. De drossaard kreeg een geldbedrag van 300 gulden, de drie kolonels elk een zilveren schaal ter waarde van 'vijffentwintich ponden vlems' (150 gulden). Enkele maanden later zouden ook de gouverneur en de drossaard 'eene vergulde schale' van dezelfde waarde ontvangen (afb. 7).⁷⁴ De leden van de magistraat ontvingen de door hen gewenste gouden penning van 40 gulden, evenals de afgevaardigden van de Staten-Generaal, de gouverneur en de drie ingenieurs. Over de eigen penning bleek de Brede Raad verdeeld. Uiteindelijk werd besloten dat de leden van de buitenraad en de raadslieden geen zilveren penning van zes gulden maar een gouden penning ter waarde van twee dubbele dukaten zouden ontvangen. De magistraatsleden kregen deze penning niet; blijkbaar vonden de anderen dat zij met hun gouden penning van veertig gulden wel genoeg hadden gekregen. Vervolgens besloot de meerderheid om ook de predikanten Lambertus de Rijcke, Nathan Vayus en Job du Rieu en de commies Adriaen van Schilperoot een gouden penning van twee dubbele dukaten te schenken. Bovendien mochten nog vier van deze penningen extra worden geslagen, waarover de magistraat dan naar eigen goeddunken kon beschikken. Over zilveren exemplaren werd niet meer gesproken. En daarmee lijkt het in de ogen van de Brede Raad wel genoeg te zijn geweest, want de resolutie eindigt met de woorden: 'daernaar salmen de stempels terstont doen breken.'⁷⁵

Maar nog geen drie maanden later, in januari 1623, strooide de magistraat alweer kwistig met gouden penningen: de heren besloten ook jonkheer Willem van Nassau, Maurits' natuurlijke zoon die ten tijde van het beleg als vrijwilliger in de stad had gestreden en bij die gelegenheid gewond was geraakt, en enkele leden van de Raad van State en van de Staten van Holland en Zeeland, een penning van 40 gulden te schenken.⁷⁶ De kolonels Morgan, Van Famars en Van Lokeren, die elk een fraaie zilveren drinkschaal of tazza zouden ontvangen, kregen eveneens een dergelijke penning cadeau.⁷⁷ In maart werden nog enkele van deze penningen toegezegd aan leden van de Raad van State en Staten-Generaal en drie exemplaren ter waarde van twee dubbele dukaten aan relaties in Den Haag en Dordrecht.⁷⁸ Ten slotte werden ook de officieren van de burgerij bedacht. De kapiteins van de vier burgercompagnieën werd – net als de leden van de buitenraad – een gouden penning ter waarde van twee dubbele dukaten toegezegd; de vier luitenants en de vier vaandrigen van de burgerij ontvingen een zilveren penning.⁷⁹

Daarmee lijkt iedereen die een rol van betekenis heeft gespeeld bij de stadsverdediging wel te zijn beloond. Op één uitzondering na werden nadien geen penningen meer toegekend wegens verdiensten bij het beleg van 1622.⁸⁰ Inmiddels waren al 64 gouden penningen uitgereikt met een gezamenlijke waarde van ten minste 2140 gulden, de kosten van vervaardiging nog niet meegerekend. De meeste penningen, zeker 36 stuks, hadden een waarde van 40 gulden. De waarde van de overige exemplaren bedroeg zoals gezegd twee dubbele dukaten, hetgeen uiteindelijk neerkwam op een bedrag van 25 gulden per penning. Dat laatste blijkt uit latere toekenningen van deze penning; het wordt expliciet vermeld bij het in oktober 1623 genomen magistraatsbesluit om ds. J. Baselius te vereren ‘met eenen gouden penninck weerdich xxv gul. gelijckerwijs d’andere predicanten hebben genoten’.⁸¹ Zo’n groot bedrag aan gouden penningen – en dan te bedenken dat de stad daarnaast nog flinke bedragen kwijt was aan andere geschenken in de vorm van maaltijden, wijn, zilveren schalen en sommen gelds!

De opdracht voor de vervaardiging van de penningen werd verstrekt aan de Munt in Dordrecht; het omschrift op voor- en keerzijde van de penningen is voorzien van het Dordtse muntteken, een rozet. De stempels zullen zijn vervaardigd door Willem van Bylaer, de officiële ‘ijzersnijder’ van het gewest Holland bij de Munt te Dordrecht.⁸² De voorzijde van de penningen toont het stadswapen van Bergen op Zoom, aan een lint opgehouden door de traditionele schildhouders, twee aanzienlijke wildemannen met knots over hun schouder, met het omschrift * FAVSTO • NUMINE • BERGA • VICTRIX (door Gods gunst is Bergen overwinnaar). De keerzijde toont de gekroonde leeuw van de generaliteit, met in de rechterklauw het geheven zwaard, in de linkerklauw een bundel met zeven naar beneden wijzende pijlen. Hier luidt het omschrift * AVXILII • PROTECTA • TVIS • 3 • OCTOB • 1622 (door Uw hulp beschermd, 3 oktober 1622).

Vooralsnog is niet duidelijk of de gouden penningen van 40 en 25 gulden die in 1622-1623 op grond van de resolutie van de Brede Raad werden uitgereikt, met dezelfde stempels werden geslagen en dezelfde ruitvorm hadden. De resoluties van het stadsbestuur vermelden slechts de waarde en het materiaal van de uit te reiken beloningspenningen; over formaat of vorm wordt niet gesproken. De penningen van 25 gulden konden om technische redenen slechts op een vierkant plaatje goud worden geslagen: de afslagen werden anders te dun, waardoor de penningen zouden verbuigen.⁸³ Vierkante penningen van 40 gulden moeten bij gebruik van dezelfde stempels ruim anderhalf keer zo dik zijn geweest als die van 25 gulden, ronde gouden penningen van 40 gulden nog aanzienlijk dikker. De stempels werden ook gebruikt voor de vervaardiging van de zilveren beloningspenningen zoals die

72 De gouverneur was Louis de la Kethulle, heer van Rijnhoven.

73 Hun namen bij: WS, ‘Eenige opmerkingen’, 216-217¹²⁻¹⁴.

74 WBA, S 39, 19-4-1623.

75 WBA, S 39, 15-10-1622. Boedelinventarissen van overleden oud-magistraatsleden maken soms melding van een ontvangen gouden penning: WBA, WK 64, 1628 (Bastiaen Denissen) en WK 67, 1631 (Abraham Buijdens).

76 Over Willem, bastaard van Nassau, bijgenaamd Lalecq: Van Ditzhuyzen, *Oranje-Nassau*, 246-247. Aan enkelen van deze leden was reeds op 15 oktober 1622 een penning toegezegd.

77 WBA, S 39, 10-1-1623.

78 WBA, S 39, 21-3-1623.

79 WBA, S 39, 18-4-1623. De vier kapiteins tijdens het beleg waren Johan de Schaffer, Huybrecht Coenraets, Harman Stevenssen en Quirijn vanden Briele: WBA, S 39, 25-4-1622; S 39, 15-5-1623. Over de burgervendels of burgercompagnieën: WBA, S 3080 (ordonnantie 30-4-1593 met aanvullingen 8-6-1602, 30-9-1618, 16-11-1618).

80 De plaatsmajoor van het garnizoen zou in 1625 alsnog een penning van 40 gulden ontvangen voor zijn extra diensten tijdens het beleg: WBA, S 39, 27-10-1625.

81 WBA, S 39, 17-10-1623.

82 Van Kerkwijk, ‘De stempelsnijders’, 35-39; Sanders, ‘Peningen ter beloning’, 93.

83 Sanders, ‘De beloningspenning’, 47-48, 58¹⁵. Zie ook de afbeeldingen bij Van Loon, *Beschrijving*, II, 151, resp. nr. 3 en nr. 2.

aan de luitenants en vaandrags van de burgervendels werden uitgereikt. Er bleven van deze zilveren penningen zowel vierkante als ronde exemplaren bewaard.⁸⁴ De vierkante gouden en zilveren penningen sloten qua type aan bij de beloningspenning uit 1588.

Het is mogelijk dat op enig moment een einde kwam aan de vervaardiging van de vierkante, ruitvormig geslagen gouden penningen van 40 gulden en werd overgegaan op ronde penningen met een zelfde waarde. Het is echter ook denkbaar dat gouden penningen met een waarde van 40 gulden of meer nooit vierkant, maar van meet af aan rond waren. De oudste bewaard gebleven gouden beloningspenningen werden in ieder geval met andere stempels geslagen dan de vierkante penningen en verschillen daarmee zowel qua afmetingen als in de details op voor- en keerzijde (afb. 8).⁸⁵

8. Willem van Bylaer, Zilveren en gouden beloningspenning op het ontzet van Bergen op Zoom in 1622, 1622. Boven: coll. Het Noordbrabants Museum (foto Peter Cox). Onder: coll. Paleis Het Loo.

Van deze ronde gouden penningen bestaan nog slechts enkele exemplaren, onder meer in de verzamelingen van Het Markiezenhof en Nationaal Museum Paleis Het Loo. Van het vierkante type bleven – voor zover bekend – geen gouden exemplaren bewaard. We kennen dit type uitsluitend van het door Davidt Finson geschilderde kinderportret uit 1632. In de collecties van Het Noordbrabants Museum, Teylers Museum en Het Markiezenhof en in de Nationale Numismatische Collectie in De Nederlandsche Bank bevinden zich daarentegen wel vierkante exemplaren van zilver.

Standaard geschenk van stadswege

Zoals ook met de gedenkpenning van 1588 het geval was geweest, bleken de penningen ter herinnering aan het ontzet van Bergen op Zoom in 1622 de daaropvolgende jaren hét stedelijke relatiegeschenk bij uitstek. Een predikant die gedurende lange tijd de diensten van een ander had waargenomen of een boek opdroeg aan het stadsbestuur, een inwoner die voor het rederijergilde een komedie over het ontzet schreef en organiseerde, een burger die plannen voor verraad van de stad had ontdekt of twee inwoners die zich in september 1631 verdienstelijk maakten tijdens de Slag op het Slaak, allen werden bedacht met een gouden penning. De standaardbedragen van 40 en 25 gulden werden niet strikt meer gehanteerd: alleen de leden van de Raad van State die met grote regelmaat naar de stad kwamen om toezicht te houden op de verpachting van de belastingen, kregen standaard een penning van 40 gulden ten geschenke. In andere gevallen kon de waarde variëren van 25 tot 50 gulden, in een uitzonderlijk geval zelfs nog iets meer.⁸⁶

Na de 64 gouden penningen die in verband met het beleg ten geschenke waren gegeven, werden in de periode oktober 1623 tot september 1632 van stadswege nog eens ten minste 32 exemplaren uitgereikt met een gezamenlijke waarde tussen de 962 en 1292 gulden, exclusief de kosten van vervaardiging.⁸⁷ In september 1632 besloot de toenmalige magistratuur echter – naar aanleiding van een ophanden zijnd bezoek van leden van de Raad van State in verband met de verpachting van de generale middelen – dat het maar eens afgelopen moest zijn met dit kostbare gebruik. Men besloot

dat men voortaan geen penningen meer sal laten maken om wech te schenken, maer dat men den stempel te eerster vergadering vanden Breeden Rade alhier sal laten brengen ende met gemeijn resolutie opsluijten inde comme benefens andere stadts charteren ende memorien.⁸⁸

Maar dit goede voornemen bleek anderhalf jaar later alweer vergeten: in februari 1634 begon men opnieuw met het van stadswege bestellen en uitreiken van gouden stadspenningen. Dit gebruik werd vervolgens tot ver in de achttiende eeuw voortgezet. Latere penningen zijn overigens van een iets ander type dan de twee types uit 1622/1623, omdat vanaf 1686 de stempels enkele malen moesten worden vernieuwd.⁸⁹

84 Een rond exemplaar met een diameter van 31 mm in particulier bezit: 'Gouden en zilveren beloningspenningen van Bergen op Zoom van het type V.Loos II 151.1-3' op www.archeologieboz.nl/2018/03/gouden-en-zilveren-beloningspenningen-van-bergen-op-zoom-van-het-type-v-loos-ii-151-1-3/ (geraadpleegd 22-2-2023).

85 De gouden penningen hebben een diameter van 44,5 mm, de ronde buitenlijnen op de ruitvormige zilveren penningen hebben een diameter van 30 mm. Opvallend is ook de afwijkende stand van het zwaard van de leeuw en de plaats van de knotsen van de wildemannen ten opzichte van de Latijnse omschriften.

86 De waarde werd bepaald door de hoeveelheid goud: hoe kostbaarder het geschenk, hoe dikker de penning.

87 WBA, S 39, 17-10-1623, 6-1-1624, 26-1-1624, 27-3-1624, 30-3-1624, 29-12-1624, 22-3-1625, 15-4-1625, 27-10-1625; S 40, 23-3-1626, 22-9-1626, 26-11-1626, 14-3-1627, 24-3-1627, 25-9-1627, 6-5-1628, 21-9-1628, 24-9-1628, 27-10-1628, 7-12-1628, 21-3-1629, 23-5-1629, 19-11-1629, 6-3-1630, 23-3-1630, 18-9-1630, 21-3-1631, 1-10-1631 (2x), 29-10-1631 (2x), 15-11-1631 (3x), 1-2-1632.

88 WBA, S 40, 16-9-1632. Uit de resoluties van de eerstvolgende vergadering van de Brede Raad blijkt niet of de kwestie daar ter sprake is geweest.

89 Sanders, 'De beloningspenning', 44-46, 54-58.

Het geportretteerde meisje

‘Genoeg over die penningen’, zullen sommige lezers inmiddels denken: ‘het ging toch om een schilderij?’ De zoektocht naar de identiteit van het geportretteerde meisje vereiste echter dat wat dieper op de verstrekking van de bewuste beloningspenningen werd ingegaan. Want wie was na 1622 in het bezit van een dergelijke gouden penning en wie van de bijna 100 personen die tussen 1622 en 1632 een dergelijke penning ontving, had aanleiding én was trots genoeg op zijn band met Bergen op Zoom om er door een plaatselijke schilder een achttien maanden oud meisje mee te laten portretteren?

De overwinning van de Bergenaren op de troepen van Spinola was een belangrijk wapenfeit dat na 1622 een voornamelijk plaats innam in het stedelijke zelfbewustzijn. Door het meisje af te laten beelden met een beloningspenning, bracht de opdrachtgever tot uiting dat hij een aandeel had gehad aan deze overwinning óf dat hij zich volledig identificeerde met Bergen op Zoom en het welvaren van ‘zijn’ stad met hart en ziel wilde bevorderen.⁹⁰ Hiervoor kwamen al voorbeelden aan de orde van portretten waarop nog heel jonge kinderen met een dergelijke penning staan afgebeeld: de penning verwijst steevast naar de publieke zaak of de vorst waarmee de opdrachtgever (veelal de vader) zich verbonden voelde. Een duidelijker demonstratie van de eigen gezindheid was nauwelijks denkbaar, temeer daar deze schilderijen niet in privévertrekken werden gehangen maar juist in de meest representatieve ruimten van de woning werden getoond. Daarnaast werd natuurlijk via de rijke kleding en de sieraden en andere attributen uitgedragen hoe welgesteld en succesvol de opdrachtgever was en welk belang hij hechtte aan een gedisciplineerde opvoeding, hoe dankbaar hij was voor de vruchten der aarde en hoe hij hoopte op hemelse zegeningen.⁹¹

We mogen er daarom van uitgaan dat het meisje de dochter of kleindochter of op z’n minst een petekind van een vooraanstaand ingezetene van Bergen op Zoom is geweest. Uitgaande van de op het schilderij vermelde leeftijd en het jaartal moet het geportretteerde kind geboren zijn tussen 1 juni 1630 en 31 juli 1631. In Bergen op Zoom was het in deze jaren gebruikelijk dat de doop hooguit enkele dagen na de geboorte werd toegediend. Het doopboek van de gereformeerde gemeente te Bergen op Zoom vermeldt over de genoemde periode de doop van zo’n tweehonderd meisjes.⁹² Onder hen bevonden zich drie meisjes met een (groot)vader of doopgetuige die in het bezit was van een exemplaar van de bewuste penning: de dochttertjes van oud-magistraatslid Jan Israëls Turcq, schoolmeester Samuel de Swaef en rentmeester Thomas de Rouck.

Marijken, het dochttertje van Jan Israëls Turcq en Cornelia Spruijt, werd gedoopt op 13 juli 1630.⁹³ Vader Jan behoorde tot een plaatselijke regentenfamilie, was tijdens het beleg van 1622 lid van de magistraat en ontving als zodanig een beloningspenning van 40 gulden. Marijkens doopgetuigen Cornelis van Someren en Tanneken Spruijt beschikten voor zover bekend niet over een dergelijke penning. Of de dopeling het eerste levensjaar overleefde, is onbekend.⁹⁴

Anna, het dochttertje van schoolmeester Samuel de Swaef en Anna Heijnincx, werd gedoopt op 8 december 1630.⁹⁵ Haar doopgetuigen waren ingenieur Jacques Vleugels en Cateline de Groot. Vleugels bezat maar liefst twee beloningspenningen. In 1624 kreeg hij een gouden penning van 25 gulden voor het schrijven en het door de ‘Guldebroeders van Rhetorica’ laten opvoeren van een komedie over het recente ontzet van Bergen op Zoom, in 1630 een gouden penning van 50 gulden voor een door hem vervaardigde kaart van de stad met de kort daarvoor gerealiseerde forten en linies.⁹⁶ De vader van de dopeling, de uit Middelburg afkomstige Samuel de Swaef had zich in 1624 in Bergen op Zoom gevestigd

als Duits en Frans stadsschoolmeester. Hij was een ontwikkeld man, een schoonschrijver die schoolboeken schreef en drukte, uit het Latijn vertaalde, dichter, graveur en illustrator, landmeester, tekenaar van kaarten en stadsgezichten. Zijn activiteiten werden door het Bergse stadsbestuur bijzonder gewaardeerd en diverse malen met geldbedragen beloond. De Swaefs vriendschap met Jacques (of Jacob) Vleugels en mr. Richardus Lubbaeus, rector van de Latijnse school, doet vermoeden dat ook hij banden onderhield met het Bergse rederijkersgilde. Dat hij zijn dochtertje Anna in 1632 door Finson liet portretteren is uiteraard mogelijk. Het is echter nauwelijks denkbaar dat het kind van een schoolmeester met dergelijke kostbare kleding en sieraden zou worden afgebeeld. Daarnaast is het onzeker of het meisje de leeftijd van achttien maanden bereikte: in 1635 liet het echtpaar De Swaef opnieuw een dochtertje met de naam Anna dopen.⁹⁷

Het meest waarschijnlijk is dat het meisje op Finsons portret de dochter was van stadsrentmeester Thomas de Rouck en zijn vrouw Cornelia van Oosten. Vader Thomas zou twee maanden na de geboorte van zijn dochtertje worden benoemd tot burgemeester buiten de bank, de belangrijkste man van het stadsbestuur.⁹⁸ Zoals hierna zal worden toegelicht voldeed De Rouck meer dan wie ook aan het geschetste profiel van een vermogend burger die zich identificeerde met ‘zijn’ stad Bergen op Zoom en dat door middel van een kinderportret kon en wilde uitdragen.

Pieterella de Rouck

Pieterella de Rouck werd op 5 januari 1631 gedoopt in de Grote Kerk van Bergen op Zoom (afb. 9). Het gereformeerde doopboek vermeldt haar als Petronella, dochter van Thomas de Rouck, ‘rentmr. deser stadt’, en Cornelia van Oosten. Als doopgetuigen worden juffrouw Sara Heeren en juffrouw Cornelia van der Perre genoemd, respectievelijk grootmoeder van moeders- en tante van vaderszijde.⁹⁹ De echtgenoten van de doopgetuigen waren beiden in het bezit van een beloningspenning: grootvader Van Oosten was ten tijde van het beleg rentmeester van de stad en oom Jan Anthonie de Rouck had destijds zitting in de magistratuur. Ook vader Thomas zou spoedig in het bezit komen van zo’n penning. Leden van de families De Rouck en Van Oosten waren reeds lang bestuurlijk actief in de Brabantse steden. Vooral de familie De Rouck had oude papieren: al in 1418 was er in Bergen op Zoom een schepen met die naam. De overgrootvader van Thomas, Willem de Rouck, had tussen 1536 en 1573 meer dan twintig jaar zitting in het Bergse stadsbestuur.¹⁰⁰

90 De penningen werden uitsluitend aan mannen uitgereikt; uiteraard kan ook een vrouw opdracht voor de vervaardiging van het kinderportret hebben gegeven.

91 Claxton, ‘Medals’, passim, m.n. 14, 22; dit artikel bevat fraaie voorbeelden van portretten van kinderen met penningen.

92 WBA, DTBB 15. Bewuste katholieken lieten hun kinderen in het geheim thuis dopen of in de dorpskerk van Halsteren. Het doopboek van de parochie Halsteren begint pas in 1632: WBA, DTBH 1.

93 WBA, DTBB 15, 13-7-1630.

94 Een huwelijk of kinderen zijn ook niet bekend: Snouckaert van Schauburg, ‘Turcq’, 93 (E8).

95 WBA, DTBB 15, 8-12-1630.

96 WBA, S 39, 6-1-1624; S 40, 16-3-1630.

97 Van den Bergh, ‘Miscellanea Archivistica’, 12-17.

98 De ‘burgemeester der gemeente off buijten der banke’ gold als eerste vertegenwoordiger van de burgerij, was voorzitter van magistratuur en Brede Raad, en opperdeken van de gilden. Hij had geen zitting in de schepenbank. De Mooij, *Gelooft*, 86.

99 WBA, DTBB, 5-1-1631.

100 Een genealogie van de familie De Rouck: De Jonge, ‘Geslacht De Rouck’, 268-283.

De ouders van Piaternella trouwden in 1623 en kregen ten minste elf kinderen, van wie er zeven de volwassenheid bereikten. Piaternella was het vijfde kind. Het gezin De Rouck woonde in het huis De Rogh, in de destijds deftige Schoolstraat. Welk beroep vader Thomas de Rouck uitoefende is niet bekend; de familie was in ieder geval vermogend en bezat onder meer boerderijen en landerijen in het Markiezaat en het Land van Steenberg. Thomas was vanaf 1624 vrijwel elk jaar betrokken bij het stadsbestuur, eerst als schepen, daarna als rentmeester, burgemeester buiten de bank, burgemeester binnen de bank, om vervolgens steeds weer in een van de eerder beklede ambten te worden herbenoemd.¹⁰¹

Ook vervulde hij de eervolle functie van weesmeester. In 1650 werd hij door de markiezin van Bergen op Zoom benoemd tot lid van haar domeinraad, de Raad en Rekenkamer van het Doorluchtige Huis van Bergen op Zoom.¹⁰²

Thomas de Rouck moet een ontwikkeld man zijn geweest die veel las, veel onderzoek verrichte in de plaatselijke archieven en er ook over publiceerde. Hij mag worden betiteld als een vroege geschiedschrijver van Bergen op Zoom en genealoog van de heren en vrouwen uit het Huis van Bergen. De Rouck verwierf enige faam met het in 1645 gepubliceerde werk *Den Nederlandschen Heraldu*, een heraldisch handboek dat tot in de negentiende eeuw toonaangevend bleef. In 1664, vier jaar na zijn dood, verscheen van zijn hand een *Memoriael* over de militaire gouverneurs die de stad had gekend.¹⁰³ Dat andere leden van het Bergse stadsbestuur zijn kwaliteiten erkenden, blijkt uit de diverse opdrachten die hij van deze zijde kreeg om oude, soms tientallen jaren oude kwesties te onderzoeken waarbij de rechten van de stad in het geding waren. Zo hield hij zich maar liefst tien jaar bezig met het verzamelen van gegevens over de aanspraken op de eigendommen van de inmiddels uitgestorven begijnen van Bergen op Zoom, waarvan de totale waarde meer dan tienduizend gulden zou hebben bedragen. Zijn zoektocht naar bewijzen voor de stedelijke aanspraken voerden hem met name ook naar 'geestelijke ende andere persoonen zijn vrienden en bekenden' op het platteland van (vermoedelijk Spaans-)Brabant. Het leidde ertoe dat de bezittingen in 1637 door de Raad van State definitief aan de stad werden toegewezen.¹⁰⁴

9. Gerard Houckgeest, Interieur van de Grote of Gertrudiskerk te Bergen op Zoom, 1655. Coll. Statens Museum for Kunst, Kopenhagen.

De waardering voor De Roucks onderzoeksactiviteiten was dan ook groot. Zijn collega's in de magistratuur boden hem verschillende malen geschenken aan, zoals in november 1631 toen hij als burgemeester van buiten 'voor sijne goede diensten deser stadt bewesen' werd bedacht met 'een medalje weerdich elf ponden Vlems'. Met andere woorden: hij ontving een gouden beloningspenning ter waarde van maar liefst 66 gulden. Vererend genoeg om er enkele maanden later zijn dochttertje Pieterella mee te laten portretteren?

Het was overigens niet het laatste geschenk dat hij ontving voor de resultaten van zijn onderzoek. In 1635 droeg hij de stad een boekje op, waarin hij een korte opsomming gaf van de stedelijke privileges en andere rechten die de stad van oudsher toekwamen. Daarvoor werd hem een gouden penning toegezegd ter waarde van 40 à 50 gulden 'oft ander vassel'.¹⁰⁵ En in 1638 schonk de Brede Raad hem voor zijn aandeel in de succesvolle zaak van de begijnengoederen een bedrag van 300 gulden en 5% van de opbrengsten die deze goederen sinds 1627 hadden opgeleverd.¹⁰⁶

Katholieke sympathieën

Maar er was ook kritiek, zij het vanuit een andere hoek. Zo kwam in 1640 in de gereformeerde kerkenraad ter sprake dat burgemeester De Rouck zijn zoon bij de augustijnen in Turnhout op school had gedaan. Het was een oud gebruik dat welgestelde families hun zonen elders in Brabant onderwijs lieten volgen en hen daartoe bij particulieren in de kost deden of als internen onderbrachten bij de veelal door katholieke geestelijken geleide scholen. De Bergse kerkenraad verzette zich er hevig tegen dat de eigen lidmaten hun kinderen zouden 'besteden bij de papen' en kort daarvoor was er zelfs een officieel verbod dienaangaande uitgevaardigd. De Rouck werd door de kerkenraad over dit geval aangesproken en over het slechte voorbeeld dat hij hiermee gaf, maar het is niet bekend of hij zijn zoon inderdaad uit Turnhout liet terugkeren.¹⁰⁷

Burgemeester de Rouck wordt daarna nog verscheidene malen in de kerkenraadsacta genoemd. In 1649 verzocht hij de kerkenraad 'satisfactie' te mogen geven 'over de geruchten die van hem loopen onder de gemeijnte.' De leden van de kerkenraad oordeelden toen echter dat zoiets niet nodig was. Blijkbaar hadden zij geen geloof gehecht aan de geruchten. Werd De Rouck door mede-lidmaten verdacht van katholieke sympathieën of ging het om andere zaken? Het eerste zou niet vreemd zijn, wanneer we het in verband brengen met vermeldingen uit 1658 en volgende jaren: vermoedelijk heeft De Rouck zijn stadsgenoten in dit opzicht toch aanleiding tot verdenkingen gegeven.

Zijn dochter Pieterella was in 1658 inmiddels zeventwintig jaar oud, had belijdenis gedaan en was naar Brussel vertrokken. Op zeker moment deed in haar geboortestad het gerucht de ronde dat zij in de Brabantse hoofdstad tot de roomse kerk was overgegaan. De Bergse kerkenraad wenste geloofsafval van lidmaten niet te tolereren, en al helemaal niet bij een dergelijke vooraanstaande familie. Burgemeester De Rouck moest zich herhaalde malen tegenover de predikanten en ouderlingen verantwoorden over de inspanningen die hij zich tot dusver had getroost 'om sijne dochter wederom te roepen uijt het pausdom' en zijn pogingen haar 'uijt papenlandt' te laten terugkeren. De vader had naar eigen zeggen

101 De 'borgemeester van de justicie off binnen der banke' zat tijdens rechtszaken de schepensbank voor: De Mooij, *Geloof*, 85.

102 De Jonge, 'Geslacht De Rouck', 272.

103 Van Ham, 'Bergen op Zoom', 129-130.

104 De Mooij, *Geloof*, 179.

105 WBA, S 41, 8-3-1635. Vassel: (zilveren) vaatwerk.

106 WBA, S 41, 25-1-1638.

107 De Mooij, *Geloof*, 268-269.

zijn dochter Piaternella hierover verscheidene malen geschreven en was haar – toen bleek dat zijn inspanningen tevergeefs waren – zelfs in Brussel gaan bezoeken. De kerkenraad bleek echter niet onder de indruk van zijn inspanningen. Evenmin werd geloof gehecht aan Piaternella's in 1660 in een brief aan haar vader gedane beklag over het gebrek aan vertrouwen van de kerkenraad en Piaternella's bewering dat zij haar belijdenis tot dan toe trouw was gebleven. De brief die de kerkenraad hierna aan de in Brussel verblijvende burgemeestersdochter zond, haalde al evenmin iets uit.¹⁰⁸

De kerkenraad had het bij het rechte eind gehad. Piaternella de Rouck ging inderdaad over tot het katholieke geloof. Zij bleef in Brussel wonen en huwde er Pieter Foppens, 'generael' (dat wil zeggen secretaris-generaal of superintendent) van de Berg van Barmhartigheid, zoals de bank van lening in de Spaanse Nederlanden werd genoemd. Toen zij vele jaren later, in 1668, tijdelijk in Bergen op Zoom verbleef, weigerde zij zelfs de afgevaardigden van de kerkenraad te woord te staan. Herhaalde bezoeken van de predikanten en ouderlingen bleven zonder resultaat.¹⁰⁹

Tot een breuk met haar familie heeft Piaternella's geloofsovergang niet geleid. Zoals blijkt uit het bovenstaande en uit notariële aktes die zij mee ondertekende, bracht Piaternella vanuit Brussel regelmatig een bezoek aan haar familieleden in Bergen op Zoom. De relaties met haar vader en, na diens dood in 1660, met haar broers en zusters bleven goed. Een uitzondering vormde de relatie met haar zuster Sara: deze was beneden haar stand getrouwd met een uit Keulen afkomstige luitenant die vermoedelijk niet met geld kon omgaan. Na de dood van hun moeder in 1653 was er onenigheid ontstaan tussen Sara en de rest; de overige familieleden maakten daarbij één front. Dit had niets te maken met de religie maar veeleer met de afwikkeling van de erfenis.

Piaternella's nalatenschap

Piaternella heeft geen hoge leeftijd bereikt: ze is vermoedelijk omstreeks juli 1675 overleden en was toen pas 44 jaar oud.¹¹⁰ Zij had geen kinderen en had daarom in oktober 1673 een testamentaire regeling getroffen in de vorm van een zogeheten besloten, dat wil zeggen door haar zelf geschreven en verzegeld geheim testament. Allereerst legateerde zij 25 gulden aan het gasthuis van Bergen op Zoom en een som van 200 gulden aan de deken van het kapittel van de Sint-Pieterskerk in Leuven; dat laatste bedrag was ongetwijfeld bestemd voor een eeuwigdurend jaargetijde. Daarna had zij bepaald dat naast haar lijfsieraden en kleding, al haar uit familiebezit afkomstige hoeven en landerijen in de omgeving van Bergen op Zoom, alsmede haar aandeel in de ongedeeld gebleven boedel van haar vader en de opbrengsten van reeds verkochte landerijen, ten goede zouden komen aan haar zusters Catharina, Josina, Anna en Mabilia of hun erfgenamen. Haar overige bezittingen liet ze na aan echtgenoot Pieter Foppens, mits die haar laatste wil zou eerbiedigen. Deed hij dat niet, dan kwamen al haar roerende en onroerende goederen aan haar vier zusters.

Blijkbaar vertrouwde Piaternella haar echtgenoot niet helemaal, want ze liet de notaris weten dat herroeping van dit testament, 'door persuasie van d' een of d' ander of door het gesach van des mannelijcke authoriteit' ongeldig waren, zélf s wanneer ze een dergelijke herroeping zelf had ondertekend. Voor alle zekerheid bouwde ze een speciale clausule in. Mocht ze zich bedenken, dan zou ze in een dergelijke akte de volgende zinsnede opnemen: 'het bloet Christi reinicht ons van alle onse sonden'.¹¹¹ Zoals Piaternella al vreesde, leidde haar nalatenschap inderdaad tot (tientallen jaren durende) rechtszaken tussen weduwnaar Pieter Foppens en de familie De Rouck.¹¹²

10. Valentijn Klotz, Bergen op Zoom met Bospoort vanuit het zuiden, 1671-1672. Coll. Het Noordbrabants Museum (foto Peter Cox).

Ervan uitgaand dat Piernella in 1632 door Davidt Finson werd geportretteerd, resteert de vraag wat er uiteindelijk gebeurde met haar kinderportret. Zou Piernella het na haar huwelijk of na de dood van haar vader vanuit het ouderlijk huis naar Brussel hebben meegenomen en is het daar gebleven? Is het uiteindelijk bij een van haar Bergse familieleden terechtgekomen? Onderzoek in de notariële archieven van Bergen op Zoom gaf geen uitsluitsel, terwijl het bij de aankoop van het portret in 1998 onmogelijk bleek om de vroegere eigenaren te achterhalen. Het is dus niet bekend wie zich na de dood van Piernella ontfermde over haar portret als meisje van anderhalf, afgebeeld met een gouden beloningspenning van haar geboortestad Bergen op Zoom. De penning bleef in de familie: Piernella's oudste zuster Catharina de Rouck legateerde in haar in 1698 opgestelde testament aan kleinzoon Nicolaes Vincent La Grandjère 'eenen gouden penning met een ringetje daer in ende het wapen van Bergen daer op staende'.¹¹³

108 De Mooij, *Geloof*, 575.

109 De Mooij, *Geloof*, 575.

110 Piernella was eind 1673 te Bergen op Zoom getuige bij de doop van haar neefje Pieter Houckgeest: WBA, DTBB, inv.nr. 20, 15-11-1673; in een notariële akte van 5 augustus 1675 blijkt ze overleden: WBA, NB 212, 5-8-1675.

111 WBA, NB 212, 5-8-1675 (met afschriften 4-10-1673 en 5-10-1673).

112 WBA, NB 212, 12-9-1675; NB 259, 26-11-1675; NB 260, 10-1-1676, 15-4-1676; NB 278, 10-12-1696. Er werd in 1698 zelfs een publicatie aan gewijd: Vander Muelen, 'Decisio Brabantina'.

113 WBA, NB 363, 7-4-1698. De Jonge, 'Geslacht De Rouck', 272 maakt abusievelijk melding van 'een gouden pen'.

Conclusie

Amper tien jaar na de belegering door de Spaanse troepen van Spinola in 1622 had de stad Bergen op Zoom zich op opmerkelijke wijze weten te herstellen. De schade aan huizen en openbare gebouwen als gevolg van de zware beschietingen was grotendeels hersteld, de vestingwerken waren verder versterkt en door de aanleg van nieuwe forten en uitgestrekte linies konden toekomstige aanvallen nog beter worden weerstaan. Het garnizoen was op sterkte en de plaatselijke economie floreerde, waardoor de aantrekkingskracht van de stad toenam en nieuwe inwoners zich er vestigden. Zo was ook de schilder Davidt Finson met zijn gezin vanuit Amsterdam naar Bergen op Zoom gekomen om hier een nieuw bestaan op te bouwen, waarbij hij – zij het na enkele tegenslagen – uiteindelijk ook succes boekte.

Kwam het door Finsons reputatie als portretschilder of door zijn vriendschappelijke relaties met een aantal vooraanstaande inwoners van de stad? Hoe dan ook, in 1632 kreeg hij opdracht een slechts anderhalf jaar oud meisje te portretteren. Finson vervaardigde een staatsieportret in de destijds gebruikelijke stijl: de kleine ten voeten uit, als een volwassene uitgedost in haar fraaiste kleding, met kostbare sieraden en voorzien van attributen die de beschouwer duidelijk maakten dat haar familie grote waarde hechtte aan deugdzaamheid en burgertrouw. Dat laatste werd benadrukt door de gouden beloningspenning waarmee het meisje werd afgebeeld: een penning die niet alleen de succesvolle verdediging van de stad in 1622 memoreerde, maar ook de trouw die haar familie diezelfde stad had betoond. De inwoners van de stad die volgens de stedelijke resoluties sinds 1622 een dergelijke penning hadden ontvangen, mochten daar trots op zijn.

Maar wie van hen gaf Davidt Finson in 1632 opdracht tot het portretteren van een anderhalf jaar oud meisje? In dit artikel werd het profiel van de opdrachtgever geschetst: een vooraanstaand en vermogend inwoner van Bergen op Zoom, die trots was op zijn stad en dat ook uitdroeg. Vervolgens werd een overeenkomst gezocht met de in het gereformeerde doopboek van Bergen op Zoom vermelde namen van ouders en doopgetuigen van meisjes die in 1630 en 1631 werden gedoopt en in 1632 ongeveer 18 maanden oud waren. Dat leidde naar burgemeester Thomas de Rouck, een vermogend man en een van de meest aanzienlijke burgers van de stad, een archiefvorscher die publiceerde over de geschiedenis en de rechten van Bergen op Zoom. Met een hoge mate van waarschijnlijkheid kan worden gesteld dat het geportretteerde meisje zijn dochter was en dat het gerechtvaardigd is haar na eeuwen van anonimiteit haar naam terug te geven: Pieterrella de Rouck.

Afkortingen

DB	Desolate Boedelkamer
DTBA	Doop-, trouw- en begraafboeken Amsterdam
DTBB	Doop-, trouw- en begraafboeken Bergen op Zoom
DTBH	Doop-, trouw- en begraafboeken Halsteren
HGB	Archieven van de Nederlands-hervormde gemeente Bergen op Zoom
HGH	Archieven van de Nederlands-hervormde gemeente Nieuw-Vossemeer/Halsteren
LH	Archief van het leenhof van het Markiezaat van Bergen op Zoom
NA	Notariële archieven Amsterdam
NB	Notariële archieven Bergen op Zoom
RB	Rechterlijk archief Bergen op Zoom

- RH Rechterlijk archief Halsteren, Noordgeest, Oud- en Nieuw-Beijmoer, Auvergnepolder en Oud Glymes
- RKD Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag
- RR Archiven van de Raad en Rekenkamer van de markiezen van Bergen op Zoom
- S Archief van de stad Bergen op Zoom
- SAA Stadsarchief Amsterdam
- WK Archief van de weeskamer Bergen op Zoom
- WBA West-Brabants Archief, Bergen op Zoom

Archivalia

Stadsarchief Amsterdam (SAA), Amsterdam

- 5001 *Doop-, trouw- en begraafboeken Amsterdam, 1553-1811 (DTBA)*
inv.nrs. 6, 40, 474
- 5072 *Archief van de Commissarissen van de Desolate Boedelkamer, 1617-1897 (DB)*
inv.nr. 1573
- 5075 *Notariële archieven Amsterdam, 1578-1915 (NA)*
inv.nrs. 435, 443, 613B

West-Brabants Archief (WBA), Bergen op Zoom

- 0001 *Archiven van de Raad en Rekenkamer van de markiezen van Bergen op Zoom, 1289-1795 (RR)*
inv.nrs. 21, 22, 23
- 0002 *Archief van het leenhof van het Markiezaat van Bergen op Zoom, 1535-1807 (LH)*
inv.nr. 229
- 0005 *Archief van de stad Bergen op Zoom - stadssecretarie, 1397-1810 (S)*
inv.nrs. 33, 34, 37, 39, 40, 41, 42, 795, 798, 812, 2995, 3080, 5289
- 0031 *Doop-, trouw- en begraafboeken Bergen op Zoom, 1585-1811 (DTBB)*
inv.nrs. 15, 20
- 0040 *Archief van de weeskamer Bergen op Zoom, 1452-1811 (WK)*
inv.nr. 64
- 0041 *Rechterlijk archief Bergen op Zoom - schepenbank, 1597-1811 (RB)*
inv.nr. 181, 214, 674, 771, 813
- 0050 *Notariële archieven Bergen op Zoom, 1593-1935 (NB)*
inv.nrs. 10, 12, 34, 37, 39, 106, 212, 259, 260, 278, 363
- 0288 *Archiven van de Nederlands-hervormde gemeente Bergen op Zoom, 1603-1985 (HGB)*
inv.nr. 1
- 0357 *Doop-, trouw- en begraafboeken Halsteren, 1632-1810 (DTBH)*
inv.nrs. 1, 14
- 0359 *Rechterlijk archief Halsteren, Noordgeest, Oud- en Nieuw-Beijmoer, Auvergnepolder en Oud Glymes, 1618-1810 (RH)*
inv.nrs. 370, 371, 372
- 0385 *Archiven van de Nederlands-hervormde gemeente Nieuw-Vossemeer/Halsteren, 1649-1981 (HGH)*
inv.nr. 1

Literatuur

- Album studiosorum Academiae lugduno batavae MDLXXV-MDCCCLXXV: accedunt nomina curatorum et professorum per eadem secula* ('s-Gravenhage 1875).
- Anoniem, 'Antwoorden. Familie Thierens', *De Navorscher* 7 (1874) 220-221.
- Baselius, J., *Historisch-verhael inhoudende Sekere notable exploitoren van Oorloge in de Nederlanden, sedert het oprechten de Companien der Heeren Gouverneurs ende Ritmeesteren van Paulus ende Marcellis Bax* (Breda, Isaac Schilders, 1615).
- Bedaux, J.B. en R. Ekkart, red., *Kinderen op hun mooist. Het kinderportret in de Nederlanden 1500-1700* (Gent-Amsterdam 2000).
- Bergh, R.J. van den, 'Miscellanea Arivistica VII. Samuel de Swaef', *De Waterschans. Mededelingenblad van de Geschiedkundige Kring van Stad en Land van Bergen op Zoom* 23 (1994) 12-18.
- Bosman, Th.E.A., 'Jasper van Kinschot (1552-1603). Een Brabander in dienst van Oranje en dienstig aan zijn gewest' in: J. van Oudheusden e.a., red., *Brabantse biografieën 1. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Noordbrabanders* (Meppel/Amsterdam-'s-Hertogenbosch 1992) 95-98.
- Bots, H., I. Matthey en M. Meyer, *Noordbrabantse studenten 1550-1750. Bijdragen tot de Geschiedenis van het Zuiden van Nederland* 44 (Tilburg 1979).
- Bredius, A., 'Het schildersregister van Jan Sysmus, Stads Doctor van Amsterdam, III', *Oud-Holland: nieuwe bijdragen voor de geschiedenis der Nederlandsche kunst, letterkunde, nijverheid, enz.* 8 (1890) 297-313.
- Bredius, A., 'Eets over de schilders Louys, David en Pieter Finson', *Oud-Holland: nieuwe bijdragen voor de geschiedenis der Nederlandsche kunst, letterkunde, nijverheid, enz.* 36 (1918) 197-204.
- Briels, J., *Vlaamse schilders en de dageraad van Hollands Gouden Eeuw, 1585-1630, met biografieën als bijlage* (Antwerpen 1997).
- Claxton, A.C., 'Medals in portraits of children in seventeenth-century Dutch painting', *The Medal* 27 (1995) 12.
- Delahaye, A. 'De Vier Heerlijkheden' in: A. Delahaye, J.P. van Dooren en Th. Mooren. *Zeven eeuwen Halsteren* (Halsteren 1980) 13-137.
- Delahaye, A. 'Kerkelijke geschiedenis' in: A. Delahaye, J.P. van Dooren en Th. Mooren. *Zeven eeuwen Halsteren* (Halsteren 1980) 158-292.
- Ditzhuizen, R.E. van, *Oranje-Nassau. Een biografisch woordenboek* (Haarlem 1992).
- Dooren, J.P. van. 'De hervormde gemeente' in: A. Delahaye, J.P. van Dooren en Th. Mooren. *Zeven eeuwen Halsteren* (Halsteren 1980) 294-313.
- Eekelen, F. van, 'Een redetwist voor het geloof. Van Geluwe's disputaties in Staats- Vlaanderen'. *Tijdschrift voor Nederlandse kerkgeschiedenis* 14 (2011) 79-86.
- Eekhout, M. *Memorabilia van de Tachtigjarige Oorlog. De rol van voorwerpen in de oorlogsherinnering, 1566-1750* (Hilversum 2020).
- Ermerins, J., *Eenige Zeeuwse oudheden, uit echte stukken opgehelderd en in het licht gebragt* (6 dln.; Middelburg, bij Willem Abrahams, 1780-1797).
- Ferwerda, A. *Adelyk en Aanzienelyk Wapen-boek Van De Zeven Provinciën; Waar By Gevoegt Zyn Een Groot Aantal Genealogien Van Voornamen Adelyke En Aanzienelyke Familien* (4 dln.; Leeuwarden, Abraham Ferwerda, Gerrit Tresling en Dr. Abelus Siccama, 1760-1781).
- Ham, W.A. van, *Merck toch hoe sterck. Bijdragen tot de geschiedenis van de vestingwerken van Bergen op Zoom. Studies uit Bergen op Zoom* 4 (Bergen op Zoom 1982).
- Ham, W.A. van, *Wapens en vlaggen van Noord-Brabant* (Zutphen 1986).
- Ham, W.A. van, 'Bergen op Zoom opnieuw beschreven. Thomas de Rouck en de Berge geschiedenis', *De Waterschans. Mededelingenblad van de Geschiedkundige Kring van Stad en Land van Bergen op Zoom* 33 (2003) 129-136.
- Ham, W. van en C. Vanwesenbeeck, *Gids voor Oud Bergen op Zoom* (Antwerpen-Haarlem 1983).
- Heyning, K. "'Een schoon schip van oorloghe'", *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis* 30 nr. 2 (2011) 3-20.
- Huys Janssen, P., *Jan van Bylert, 1597/98-1671. Catalogue Raisonné* (Amsterdam-Philadelphia, 1998).
- Huys Janssen, P. "'The Four Elements' by Louis Finson: a rediscovered masterpiece" in: P. Smeets ed., *Louis Finson. The Four Elements* (Milano 2017) 13-25.
- Jonge, J. de, 'Geslacht De Rouck. Vervolg op een artikel uit 1883', *De Nederlandsche Leeuw* 113 (1996) 268-283.
- Jongh, E. de, *Portretten van echt en trouw. Huwelijk en gezin in de Nederlandse kunst van de zeventiende eeuw* (Zwolle-Haarlem 1986).
- Kerkwijk, A.O. van, 'De stempelsnijders, werkzaam aan de Munt te Dordrecht van 1576-1806. I, *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde* 7 (1920) 29-61.
- Leune, J.M.G., *Lidmaten van de protestantse kerk van Steenberg 1611-1622* (Capelle aan den IJssel 2021).
- Levelt, H. 'Ongekende bizonderheden omtrent David Finson's Opwekking van Lasarus'. *Oud-Holland: nieuwe bijdragen voor de geschiedenis der Nederlandsche kunst, letterkunde, nijverheid, enz.* 42 (1925) 46-47.
- Loon, G. van, *Beschryving der Nederlandsche Historipeningen: Of beknopt Verhaal van 't gene sedert de Overdracht der Heerschappye van Keyzer Karel den Vyfden op Koning Philips zynen Zoon, Tot het sluyten van den Uytrechtschen Vreede, In de zeventien Nederlandsche Gewesten is voorgevallen* (4 dln.; In 's Graavenhaage, By Christiaan van Lom, Isaac Vaillant, Pieter Gosse, Rutger Alberts, en Pieter de Hondt, 1723-1731).

- Mooij, Ch. de, *Geloof kan bergen verzetten. Reformatie en katholieke herleving te Bergen op Zoom 1577-1795* (Hilversum 1998).
- Muelen, J.A. vander, *Decisio Brabantina Super Famosissima Quaestione, Qua Quaeritur, Utrum matrimonio, absque pactis dotalibus contracto, & conjugali bonorum communione, statuto domicilii exclusa, illa etiam exclusa censi debeat, quoad bona contrahentium, in alio territorio sita, ubi statutaria communio viget?* Nuper in Suprema Brabantiae Curia, quae Hagae-Comitum est, ventilata ac decisa, rationibus munita, & ab objectionibus vindicata (Ultrajecti, Apud Guilielmum vande Water, Bibliop. 1698).
- Ploeg, F. van der, *Portretten door Zeeuwse meesters uit de Gouden Eeuw* (Zwolle 2020).
- Rijcke, L. de, N. Vayus en J. du Rieu, *Bergen op den Zoom Belegghert op den 18 Iulij 1622, ende Ontleghert den 3 Octobris des selven Iaers; volgens de beschrijvinge gedaen by de drie predikanten van de Gemeynthe Christi aldaer* (Middelburg, Hans van der Hellen, voor Rombout van Hamerste, Bergen op Zoom 1623).
- Romeijn, A., *De stadsregering van Tholen (1577-1795). Bestuur en bestuurders van de stad Tholen vanaf de Satisfactieovereenkomst met prins Willem van Oranje in 1577 tot de val van de Republiek in 1795* (Tholen 2012).
- Sanders, G., 'De beloningspenning van Bergen op Zoom' in: F. van Dongen en H. Verbeem red., *Ambrogio Spinola, 1622* (Bergen op Zoom 2008) 42-60.
- Sanders, G., 'Penningen ter beloning' in: J. Pelsdonk en M. Plomp red., *Hulde! Penningkunst in de Gouden Eeuw* (Zwolle-Haarlem 2012) 79-95.
- Sanders, G., *Het present van Staat. De gouden ketens, kettingen en medailles verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795* (Hilversum 2013).
- Segal, S., *A fruitful past. A survey of the fruit still lifes of the Norther and Southern Netherlands from Brueghel till Van Gogh* (Amsterdam-Braunschweig 1983).
- Slootmans, C.J.F., L. Merkelbach van Enkhuyzen en J.P.A. Smit, red. *Halsteren. Zijn geschiedenis en zijn archief* (Bergen op Zoom 1939).
- Snoeck, A., 'Mededeelingen omtrent penningen en munten op "de stad Bergen op Zoom" betrekking hebbende', *Taxandria* 30 (1923) 108-109.
- Snoeck, M.A., 'Bijdragen tot de Penningkunde van Noord-Brabant', *Tijdschrift van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde* 5 (1897) 87-118, 187-218, 301-320.
- Snouckaert van Schauburg, W. van, 'Turcq', *Maandblad van het genealogisch-heraldisch maandblad De Nederlandsche Leeuw* 32 (1914) 92-95.
- Thieme, U. en U. Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler. Von der Antike bis zur Gegenwart*, U. Thieme en H. Vollmer ed. (37 dln; Leipzig 1907-1950).
- Vanwesenbeeck, C., *De Bergse vastenvond vóór 1945. Studies uit Bergen op Zoom*, reeks monografieën 3 (Bergen op Zoom 1983).
- Vanwesenbeeck, C., 'Honderd Bergse schrijvers. 500 Jaar literaire activiteiten te Bergen op Zoom' in: A. Hagenaars en F. Mink, red., *Zoom op Bergen. 500 Jaar literatuur in Bergen op Zoom* (Bergen op Zoom 1992) 11-112.
- Verhoeff, J.M., *De oude Nederlandse maten en gewichten* (Amsterdam 1983).
- Walle, C. van de, *Siardus Bogaerts; de prior en zijn monasterium te Huijbergen 1614-1670. Bijdragen tot de Geschiedenis van het Zuiden van Nederland* 48 (Tilburg 1980).
- Weyts, J.L.C., 'Wederwaardigheden van kleine en middelgrote monumenten, in het bijzonder van het stadhuis en Hotel De Draak aan de Grote Markt' in: W.A. van Ham e.a., red., *Bergen op Zoom gebouwd en beschouwd. Studies over stad en stadsbeeld* (Bergen op Zoom 1987) 105-133.
- W.S. (W.M. Snoeck), 'Eenige opmerkingen naar aanleiding van de penningen, afgebeeld bij Van Loon II, bl. 151', *Tijdschrift van het Nederlandsch Genootschap voor Munt- en Penningkunde* 3 (1895) 212-222.
- Zandvliet, K., *Maurits, Prins van Oranje* (Amsterdam-Zwolle 2000).